

Милан Мицић

НЕВИДЉИВА СЕОБА

**(улога Срба из Румуније у колонизацији југословенског
Баната 1920-1941)**

ДБСР

www.dbsr.ro

Савез Срба у Румунији

Посебна издања
Научна литература
Књига 24

Милан Мицић
НЕВИДЉИВА СЕОБА

За издавача:

Директор издавачке делатности:

Рецензент:

Лектор:

Компјутерски слог:

Технички уредник:

Огњан Крстић

Горан Мракић

Стеван Бугарски

Горан Мракић

Јадранка Николић

Адријан Николић

Издавачки саветник:
др Славомир Гвозденовић

www.dbsr.ro

© ССР и аутор
ISBN 978-606-8079-76-9

МИЛАН МИЦИЋ

НЕВИДЉИВА СЕОБА

**(улога Срба из Румуније у колонизацији
југословенског Баната 1920-1941)**

www.dbsr.ro

**Савез Срба у Румунији
Темишвар
2016.**

**Ова се књига објављује уз финансијску помоћ
Владе Румуније / Департман за међуетничке односе**

**Această carte este tipărită cu sprijinul financiar
al Guvernului României / Departamentul Pentru Relații
Interetnice**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MICIĆ, MILAN

**Nevidljiva seoba: uloga Srba iz Rumunije u
kolonizaciji jugoslovenskog Banata : 1920-1941 / Milan
Micić. - Timișoara : Uniunea Sârbilor din România, 2016**

Conține bibliografie

ISBN 978-606-8079-76-9

94(=163.41)(498)

ПРЕДГОВОР

Студија *Невидљива сеоба – улога Срба из Румуније у колонизацији југословенског Баната 1920–1941.* припада историји Срба из Румуније, који су се југословенско-румунским разграничењем у Банату (1918–1923. године) почели појављивати као засебан појам у државно-просторном распореду српског народа током 20. века, као и историји колонизације Војводине између два светска рата. Ова студија је такође сегмент историје покрета народа који су се после Светскога рата 1914–1918. на великом простору југа и истока Европе кретали ка земљама матицама, што је била непосредна последица распада четири традиционална царства (Аустроугарског, Руског, Немачког и Османског), стварања нових националних држава у Европи, као и појачаног национализма, који је био основни мотивациони покретач маса у „Великом рату“.

Срби који су разграничењем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевине Румуније остали у румунском делу Баната нису се онако масовно, као Срби из Мађарске, покренули у сеобу у земљу матицу. То су биле појединачне сеобе интелектуалаца, поседника који су изгубили земљу у румунској аграрној реформи, као и сеобе мањих група и појединих породица из српских насеља румунског дела Баната – добровољаца српске војске у Светском рату, најзад, и оптаната, често аграрне сиротиње, чија је сеоба, уз жељу да живе у матичној држави, била мотивисана могућношћу надеобе земљиштем у аграрној реформи Краљевине СХС.

Ова пресељења Срба из Румуније у нову југословенску државу нису имала последице великог и пресудног историјског лома, као што је имало оптирање Срба из Мађарске за српску заједницу у тој земљи. Пресељења

Срба из Румуније у матичну државу нису у већој мери смањила број Срба у румунском делу Баната, нити су Срби из Румуније били значајнија колонизациона заједница у процесу колонизације Баната. Они су, од 30.000 људи који су пре почетка Другога светског рата живели у 35 банатских колонија, чинили тек можда нешто више од 1% насељеника. Ипак, мотив писања ове историографске студије није само у њиховом броју и значају у колонизационом процесу, већ у жељи да се недирнута историографска тема у извесној мери осветли као део идендитетског кода Срба у данашњој Румунији, којима је процес дугога банатског разграничења (1918–1923) трајно одредио историјску судбину.

Такође, мотив писања ове студије јесте методолошки принцип у којем је живот и трајање људске јединке и мале људске заједнице носећа историографска тема, која на најрељефнији и најдубљи начин осветљава структуру, суштину и појавност историјских појава, процеса и догађаја. Овом студијом делимично излазе на видело историје ликови добровољаца и оптаната досељених из српских насеља у румунском делу Баната у колоније југословенског Баната, као и њихове људске жеље, недоумице, стремљења и тежње, градећи виђење прошлости не само као научно савладавање и заокруживање збира историјских процеса великог замаха, него као виђења историје као низа обичних људских судбина које имају право на свој помен и место у тоталитету историјског.

За израду ове невелике историографске студије коришћена је грађа из седам фондова Архива Војводине у Новом Саду, два фонда Историјског архива у Зрењанину, два фонда Архива Југославије у Београду, али и грађа из школских архива, архива месних сеоских канцеларија у Банату, грађа из летописа Српских православних црквених општина, те усмена сведочења, текстови из оновремене штампе и текстови савременика, као и доступна литература, 26 историографских студија и чланака, пре свега две

монографије које осветљавају сам процес колонизације Баната између два светска рата: Николе Гаћеше, *Аграрна реформа и колонизација у Банату 1918–1941*, Нови Сад 1972. и самог аутора, *Развитак нових насеља у Банату 1920–1941*, Нови Сад 2013.

ДБСР

www.dbsr.ro

www.dbsr.ro

ФОРМИРАЊЕ БАНАТСКЕ ГРАНИЦЕ

Пробој Солунског фронта 15. септембра 1918. године, брзо напредовање српске и француске војске и њихово избијање на обале Дунава почетком новембра 1918. одлучујуће су утицали на развој догађаја у Банату. Српска војна команда затражила је 4. новембра 1918. од команданта француске војске, француског генерала Франша Д'Епера, да српске трупе запоседну Банат. Савезничка врховна команда издала је заповест 5. новембра 1918. године да српске трупе, чији су састав чиниле Моравска и Коњичка дивизија, избију десетак километара источно и северно од линије Бела Црква – Темишвар – Арад, али опрезно услед присуства немачких јединица у Румунији и Банату.¹ Српска војска је 6. новембра 1918. године прешла Дунав код Великог Градишта, 8. новембра ослободила Балу Цркву, 9. новембра Панчево, 10. новембра Вршац, 15. новембра Темишвар, 17. новембра Велики Бечкерек, 20. новембра Велику Кикинд, а 21. новембра Арад². Јединице Моравске и Коњичке дивизије представљале су одлучујући чинилац у превирањима која су захватила Банат после слома Аустроугарске у присутном вакуму власти, који су карактерисали: лична, правна и имовинска несигурност и међунационална сучељавања.³

¹ *Споменица ослобођења Војводине 1918. године*, Нови Сад 1929, 15.

² П. Пекић, *Повијест ослобођења Војводине*, Суботица 1939, 111, 285.

³ Присутност великог броја дезертера из аустроугарске војске (тзв. логоша), нарочито 1918. године, на подручју банатских насеља, сиромаштво и глад који су настали као последица дугог рата, нетрпељивост према органима власти, нарочито општинским, активност војника повратника из руског заробљеништва, који су донели идеје большевичке револуције, довели су новембра 1918. године до експлозивне, стихијске побуне на банатском селу, која се

Након ослобођења Баната новембра 1918. године, српска војска, по наређењу Франша Д'Епереа, стигла је у тзв. „српску зону“, чија је линија на истоку била Оршава–Мехадија–Карансебеш–Лугож–Арад, а на северу Мориш–Сегедин–Суботица–Печуј–Баја. Румунска војска у Банату заузела је такође своју, тзв. „румунску зону“.⁴ Заузимањем војних позиција приликом распада Аустроугарске новембра 1918. године, Србија, а касније Краљевина СХС и Румунија, отвориле су петогодишњи просец међусобног разграничења у Банату, уз арбитражу савезнице обеју земаља, Француске. Легитимитет претензија на целокупну територију Баната до Тисе, Дунава и Мориша Румунија је црпила из Букурешког тајног уговора од 17. августа 1916. године, којим је улазак у рат на страни сила Антанте условила и добијањем Баната,⁵

манифестовала у пљачки велепоседничких имања и сеоских дућана, насиљу и убиствима жандарма, општинских и велепоседничких чиновника. Напади, пљачке, убиства и паљевине новембра 1918. године дешавали су се широм Баната. Добрица, Гребенац, Николинци, Павлиш, Сефкерин, Модош, Самош, Алибунар, Иланца, Селеуш, Владимировац, Козјак, Чента, Беодра, Карлово, Иђош, Турска Кањижа, Јозефово, Кумане – била су само нека од насеља у Банату у којима се дешавала стихијска сељачка побуна у којој су предњачили војници - повратници из Русије, бивши логоши и сеоски лумпенпролетаријат. У селима Кусићу и Златици, у околини Беле Цркве, под утицајем револуционарних превирања у Русији и Мађарској и деловањем логоша, проглашена је краткотрајна Кусићка совјетска република. Банатски велепоседници, општински сеоски чиновници, жандарми одлазили су ка банатским градовима, где је постојала већа лична сигурност, и ка Сегедину, у којем је власт имало Мађарско национално веће. Покрет банатског села 1918. године имао је изражено обележје освете и пљачке – према: М. Мицић, *Развитак нових насеља у Банату (1920–1941)*, Нови Сад 2013, 31-32.

⁴ Б. Кризман, Питање границе Војводине на Париској мировној конференцији 1919 године, у: „Зборник Матице српске за друштвене науке“ бр. 24, Нови Сад 1959, 32–34.

⁵ А. Митровић, *Време нетрпељивих*, Београд 1974, 26.

као и на одлуци Народне скупштине одржане 1. децембра 1918. године у Алба Јулији о прикључењу Баната Румунији.⁶ Аргументи Краљевине СХС у погледу територијалног разграничења у Банату били су разнородни; Краљевина СХС позивала се на етничко, стратегијско, привредно, саобраћајно, историјско начело, на принцип неважења тајних уговора, као и на одлуку новосадске Велике народне скупштине од 25. новембра 1918. године.⁷ Никола Пашић је сматрао да „разграничење мора бити на праведној основи, како би се сачували интреси оба народа, који никада у својој историји нису ратовали, што је јединствен историјски факат“.⁸ Питање разграничења Краљевине СХС и Румуније у Банату решавало се на конференцији мира у Паризу 1919–1920. године и било је једно од многобројних граничних питања којим је обликована карта Европе непосредно после завршетка Првог светског рата.

Делегација Краљевине СХС на Мировној конференцији у Паризу састојала се од српских, хрватских и словеначких представника, а српски представници у делегацији (Никола Пашић, Миленко Веснић и Матеја Бошковић) посебну пажњу обрађали су на питање разграничења са Румунијом и делимично са Мађарском, на

⁶ Љ. Шијачки, *Привреда Баната између два светска рата*, Нови Сад 1987, 49.

⁷ А. Митровић, *Разграничење Југославије са Мађарском и Румунијом 1919–1920*, Нови Сад 1975, 8.

⁸ „Пошто су ова два историјска народа живела у таквом пријатељству, дошло је до измешаности насеља, те отуда није могуће створити границу која ће у потпуности одвојити ова два народа. Срби су већина у западном, равном делу Баната, а Румуни у источном, брдовитом, међутим и у западном има румунских насеља, као што и у источном има српских, а међу њима се налазе мађарске и немачке колоније“ - извод из: Д. Теодосић, *Југославија, Румунија и Банат 1918–1919*, Београд 2010 (необјављен рукопис), 18.

простору Баната.⁹ Процес разграничења у Банату, уз Мировну конференцију у Паризу током 1918–1919. године, био је праћен напетостима у односима Краљевине СХС и Румуније, које је амортизовала Француска, покушавајући да до компромиса доведе земље савезнице из Првога светског рата. Као резултат наметнутог компромиса око питања нове банатске границе, војска Краљевине СХС евакуисала се до 28. јула 1919. године 10 км. источно од линије Темишвар – Бела Црква – Вршац.¹⁰

Питање разграничења у Банату на Мировној конференцији у Паризу решено је уговором у Севру 10. августа 1920. године¹¹. Како је граница из Севра секла читаве комплексе села, образована је 1921. године мешовита југословенско–румунска комисија, са задатком да та питања реши без интервенције међународне комисије.¹² Конвенција о савезу Краљевине СХС и Румуније потписана 7. јула 1921. године садржавала је у себи протокол о граници и чињеницу да су се обе државе сложиле да сва спорна питања решавају у пријатељском духу.

Нестална и недефинисана граница узнемиравала је становништво у оним насељима која су била подложна корекцији граница. Још крајем 1920. године Банатом су колале гласине о промени граница, па је извесни В. Рацков 22. септембра 1920. године, по извештају конфидената у царинарници у Сечњу, изјавио да ће „Румуни дигнути Мокрин, Кикинду, Жомбољ, Ченеј, Кечу, Српски Итебеј“ и пожалио се: „Зашто су Срби дали српски новац, када су знали

⁹ Мировну делегацију Краљевине СХС чинили су Н. Пашић, М. Веснић, М. Бошковић, А. Трумбић, Ј. Смодлака, О. Рибарж, И. Жоглер (А. Митровић, н. д., 3).

¹⁰ А. Митровић, н. д., 135.

¹¹ Г. Попи, *Румуни у југословенском Банату између два светска рата*, Нови Сад 1976, 9.

¹² Г. Попи, н. д., 9-10.

да то неће бити Србија.“¹³ Посланик Стеван Бенин, опет, 9. децембра 1921. поднео је интерпелацију у Народној скупштини Краљевине СХС поводом разграничења у Банату:

*У јавности се шире узнемирујући гласови да ће се Краљевини Румунији уступити још нека подручја нашег Баната, село Стара Беба са околином, те Жомбоља и железничка пруга од Жомбоље до Пустиниша са селима насељеним нашим народом као што су Српска и Хрватска Кларија, Хрватска Кеча, Ченеј те надаље Сока и Гај.*¹⁴

Начелник жомбољског среза послао је 13. новембра 1922. године извештај жупану Торонталско–тамишке жупаније, у којем је изнео гласине које су кружиле у варошици Жомбољу:

*Нова верзија приче кружи по вароши да ће среско начелство, финансијска управа, срески суд и општина у кратком року се преселити у село Српску Црњу.*¹⁵

Мешовита југословенско – румунска комисија основана 1921, закључила је свој рад потписаном Конвенцијом о разграничењу 24. новембра 1923. године, којом је формулисана нова верзија границе у Банату. Нови споразум о разграничењу између Краљевине СХС и Румуније потписан је 23. децембра 1923. године, и по њему је извршена корекција нове банатске границе. По споразуму од 24. новембра 1923. Краљевини СХС припала су следећа насеља: Модош, Пардањ, Шурјан, Велики Гај и Крива Бара; Краљевини Румунији припала су насеља: Јам, Жомбољ, Мали Комлош, Ченеј, Хрватска Кеча, Ујвар, Пустиниш, Сока, Стара Беба, Чорда, Пуста Керестур, Велики Жам, Мали Јар.¹⁶ До евакуације управе Краљевине СХС из појединих насеља

¹³ Архив Југославије ф.14, Министарство унутрашњих дела, ф.144. а.ј. 503.

¹⁴ „Банатски гласник“, 9.децембар 1921.

¹⁵ Архив Војводине, ф. 77, Торонталско–тамишка жупанија (1918–1927), ф. 95

¹⁶ Г. Попи, н.д., 11.

која су припала Румунији дошло је децембра 1923. – јануара 1924. године, а до пролећа 1924. године евакусана је и румунска управа из насеља која су припала Краљевини СХС. Сама евакуација југословенске и румунске стране из насеља која су промењена услед корекције границе била је праћена и „евакуацијом имовине“.

„Приликом евакуације и предаје места Жомбољ Румунији, у споразуму са директором тамошње државне гимназије Драгомиром Шишковићем и професором Иваном Подгорниковим, по највећој зими, децембра 1923. пренео је свештеник Анђелко Грбић све црквене утвари за једну скромну цркву у Српској Црњи.“ – тако је описао великобечкеречки јереј Жарко Стакић 1929. године како је изгледала евакуација из Жомбоља¹⁷

„Властима је наређено да евакуација буде готова до 15. фебруара... На прузи Карпиниш–Жомбољ врши се евакуација железничко-телеграфског материјала. Румуни протестују“ – писала је београдска „Политика“, 29. децембра 1923. године.¹⁸

„Банатски гласник“ из Великог Бечкереча донео је 20. априла 1924. године новински чланак под називом: „Модош и Пардањ опљачкани“, у којем је описао како је румунска управа евакуисала ова насеља у Банату, која су по споразуму о корекцији граница припала Краљевини СХС. „Док су у Пардању пљачкали све редом, у Модошу су у првом реду навалили на трговце“ – писао је „Банатски гласник“, додајући описе однесених ствари из Среског суда, грађанске школе, болнице...¹⁹ Очигледно обе стране, и југословенска и румунска, под евакуацијом насеља која су припала оној другој страни подразумевале су и евакуацију имовине.

¹⁷ Протојереј Жарко Стакић 17. септембра 1929. године у *Летопису Српске православне црквене општине Српска Црња* (рукопис).

¹⁸ „Евакуација Баната“, „Политика“, 29 децембар 1923.

¹⁹ „Модош и Пардањ опљачкани“, „Банатски гласник“, 20. април 1924.

Редовно заседање Народне скупштине Краљевине СХС 4. марта 1924. године усвојило је Протокол о дефинитивном разграничењу Краљевине СХС и Румуније, чиме је окончан дуг процес повлачења нових граница у Банату.²⁰

Дуг процес разграничења Краљевине СХС и Румуније у Банату, уз покровитељство Француске и њену арбитражу крајем 1923. године, завршио се бесконфликтно. Под притиском Француске, обе стране морале су се одрећи својих максималистичких захтева. Страх обе државе од мађарског ревизионизма и продора бољшевичке идеологије из совјетске Русије, такође заснивање система безбедности који је после рата на простору Европе формирала Француска, као земља победница из Првог светског рата, утицали су на потписивање савеза између Краљевине СХС и Румуније. Дефинитивним уређењем граница у Банату, Румунији је припала површина од 28.261 км. кв., Краљевини СХС 19.958 км. кв, а Мађарској 271 км. кв.²¹

Сам процес разграничења између две државе у Банату изазвао је бројне промене које су се одразиле на живот становништва Баната. Граница је била „вештачка“, пресекала је до тада јединствен географски, саобраћајни, привредни и културни простор и дисхармонизовала је историјску целину Баната; развијене банатске градове као што су Велика Кикинда, Вршац и Бела Црква остављала је на рубовима нове државе, одсечене од свога источног залеђа.²² Развитак тих градова је услед повлачења границе заустављен. До 1936.

²⁰ Г. Попи, н.д., 10–11.

²¹ Љ. Церовић, *Срби у Румунији*, Темишвар 2000, 35.

²² Вршац је остао на самој граници, а земљиште под виноградима и оранице припали су Румунији. Укинута је и пастувска, свињарска и живинарска станица, као и сушара. Бела Црква је остала сасвим без залеђа, а Велика Кикинда постала је погранични град, што је довело до застоја у индустрији, занатству и трговини. Железничке пруге према Српској Црњи (Велики Бечкерек – Жомбољ) и у источном Банату постале су потпуно одсечене (Љ. Шијачки, н. д., 52).

године у Белој Цркви изграђена је само једна спратна кућа, а свака друга кућа била је на продају. „Овај град је исти онакав каквог га је затекло разграничење“ – тврдио је 1936. Божа Дикић, адвокат из Петровграда.²³ Многе нелогичности пратиле су повлачење унутарбанатске границе. Пруга између Модоша (Јаша Томић) и Пардања (Нинчићева, Међе) дужине 6 км. пролазила је румунском територијом и воз се није заустављао, а прозори су били затворени.²⁴ Село Кеча била је подељено тако, да је Хрватска Кеча остала на југословенској страни, а Велика Кеча на румунској, сама граница ишла је кроз улице и куће и најважнији објекти за живот били су подељени између две државе.²⁵ Насеље Пардањ, које је у част министра спољних послова Краљевине СХС Момчила Нинчића променило назив у Нинчићево, а које је корекцијом граница 1923. године припало Краљевини СХС, остало је без 2.500 катастарских јутара своје земље, која је остала у Румунији.²⁶ Протокол о двовласничким имањима требало је да разреши проблем грађана Краљевине СХС и Румуније који су имали поседе у суседној држави.²⁷ Разграничење две државе, услед неразјашњених поседовних односа, доводило је до сукоба становника који су живели на граници, као што је сукоб становника села Куштиља (Краљевина СХС) и Чорде (Румунија) фебруара 1924. године.²⁸

²³ Б. Шимуновић Бешлин, *Просветна политика у Дунавској бановини (1929-1941)*, Нови Сад 2007, 30.

²⁴ Љ. Будаћ, *Међа*, Житиште 2008, 101.

²⁵ Д. Теодосић, н. д., 105.

²⁶ Љ. Будаћ, н. д., 76.

²⁷ Конвенцијом је створена погранична зона од 10 км. са једне и друге стране границе (Љ. Шијачки, н. д., 54).

²⁸ У сукобу је учествовало по 200 становника једног и другог села. Приликом сукоба коришћене су палице и ватрено оружје и том приликом су рањене три особе. Веће последице спречила је Комисија за разграничење и одред жандармерије (Љ. Шијачки, н. д., 54).

БАНАТСКА ГРАНИЦА И ПРОЦЕС КОЛОНИЗАЦИЈЕ БАНАТА

У југословенском делу Баната процес раграничења две државе текао је истовремено са процесом аграрне реформе²⁹ и колонизације. Новостворена југословенска држава, аграрном реформом је развлашћивала велепоседнике различитог етничког порекла, а прохабсбуршког осећања, који су у Банату чинили друштвену, привредну и културну елиту Аустроугарске и истовремено надеобом земљишта сиромашном српском банатском сељаку пацификовала његово аграрно незадовољство изазвано примером большевичке надеобе земљишта приликом револуције у Русији.³⁰ Земљиште ослобођено аграрном реформом служило

²⁹ О томе видети: Н. Гаћеша, *Аграрна реформа и колонизација у Банату 1918–1941*, Нови Сад 1972; Н. Гаћеша, *Земљишни власнички односи у Војводини уочи Другог светског рата*, Нови Сад 2007; Н. Гаћеша, *Радови из аграрне реформе и демографије*, Нови Сад 1995; М. Ерић, *Аграрна реформа у Југославији 1918–1941*, Сарајево 1958; Б. Лекић, *Аграрна реформа и колонизација у Југославији 1918–1941*, Београд 2002; Ј. Деметровић, *Аграрна реформа и Демократска странка*, Загреб 1920; Ј. Деметровић, *Аграрна реформа у Југославији*, Београд 1933; Т. Искруљев, *Војводина и њена колонизација*, Нови Сад 1925; М. Јакшић, *Аграрна реформа и преображај нашег друштва*, Велики Бечкерек 1924; В. Јојкић, *Национализација Бачке и Баната*, Нови Сад 1931; Ј. Лалошевић, *Аграрна реформа у Војводини*, Сомбор 1920; Ј. Лалошевић, *Нацрт закона о експроприацији великих поседа и новом уређењу аграрних односа*, Сомбор 1923; Ј. Лалошевић, *О аграрној реформи у Војводини*, Сомбор 1923; О. Франгеш, *Аграрна реформа и наша одбрана*, Београд 1928; Ј. Томић, *Како делимо земљу*, Нови Сад 1919; С. Шећеров, *Из наше аграрне политике*, Београд 1930.

³⁰ Аграрним субјектима аграрне реформе у Банату издeљено је 207.856. кј. земљишта (47,13%), а велепоседницима (206 поседа) остављено је 233.105 кј (52, 87%) земљишта од 440.961 кј колико је

је и за надеобу српских ратних ветерана – добровољаца, највише из динарских крајева Краљевине СХС, и стварање њихових колонија, које су имале функцију измене етничке слике Баната у корист српског етничког корпуса³¹ и заштите новостворене банатске границе. Тако је разграничење Краљевине СХС и Краљевине Румуније у Банату и формирање нове банатске границе моделовало формирање нових банатских насеља (35 колонија), у којима је до 1941. године живело око 30.000 становника.³² Нова банатска насеља формирана су углавном у близини мањинских села (немачких, мађарских, румунских)³³, а у случају румунских насеља и румунско-српских насеља са румунском већином, колонисти су надељивани земљом румунских политичких и црквених општина.³⁴

Новоформирана банатска граница била је један од кључних узрока колонизације Баната између два светска рата и у значајној мери утицала је на идентитет и свакодневни живот колонизованог становништва. Највећи интезитет колонизационог таласа трајао је у периоду 1921–1923. године, када је радила Мешовита југословенско–румунска

било обухваћено аграрном реформом. Одузету земљу добило је 51.904. аграрна интресента. Од банатских велепоседника чији су велепоседи били предмет аграрне реформе 37 су били Мађари, 11 Јевреји, 10 Немци, 8 Срби, 2 Хрвати и 1 Румун. Власнички удео Мађара обухватао је $\frac{3}{4}$ површине поседа обухваћених аграрном реформом (Н. Гаћеша, *Аграрна реформа и колонизација у Банату 1918–1941*, Нови Сад 1972, 30, 376, 377).

³¹ По попису из 1921.године у југословенском Банату било је 214.213. Срба и Хрвата (32, 29%), Немаца 126.530 (23,20%), Мађара 98.471 (18,06 %), Румуна 72.377 (13, 27%) (Н. Гаћеша, н. д., 31).

³² М. Мицић, н. д., 568

³³ Од 35 колонија, 28 колонија је настало у општинама у којима је национално мањинско становништво чини већину или је присутно у знатној мери (Н. Гаћеша, н. д., 296–298).

³⁴ У питању су насеља: Уздин, Банатско Ново Село, Владимировац Селеуш, Банатско Ново Село, Мали Жам (М. Мицић н. д.).

комисија о разграничењу функционисала је и када банатска граница није била у потпуности дефинисана, а поједина се банатска насеља налазила у простору корекције граница. У условима када нова банатска граница није била у потпуности дефинисана, услед великог притиска српских ратних ветерана-добровољаца на Министарство аграрне реформе због глади која је владала у динарским крајевима Краљевине СХС, као и због недовољне организованости колонизационог процеса од стране аграрних власти, групе колониста још од јесени 1920. године појављивале су се у простору који је представљао зону корекције граница. Колонистима је намењивано земљиште обухваћено аграрном реформом које је до тада припадало велепоседницима, а њихове породице су смештане на велепоседничке мајуре, у привремена станишта, у магацине за жито, стаје и зграде за боравак радника.

Долазак првих колонијских група на простор колонизације узнемирио је банатско српско становништво, које је такође рефлектовало на велепоседничку земљу ослобођену аграрном реформом. Тако је Српска земљорадничка задруга из Ченеја 1. јула 1921. године послала следећи извештај Савезу српских земљорадничких задруга, описујући долазак 22 српска ратна ветерана-добровољаца из Лике и 6 добровољаца из других села из околине Темишвара, на имање барона Чавошија, односно на његов мајур Велику Главу:

„Имамо велики посед барона Чавошија са 1.412 к.ј. Од тога је издато под закуп 1.312 к.ј. Наша сиротиња је добила 814 јутара, а остало су добили добровољци из друге жупаније и Лике, а 100 к.ј. је остало поседнику. Због добровољаца и поседника наш народ је прикраћен земљом“.³⁵

³⁵ М. Срданов, *Неколико података о провођењу аграрне реформе у селима Војводине, Славоније и Хрватске после Првог светског рата*, „Задружни архив“, бр.7, Нови Сад 1959, 144, 149.

Досељени добровољци на мајуру Велика Глава у Ченеју наделени су пољопривредним инвентаром и стоком са имања Чавошија, што је, поред надеобе земљиштем, такође могло да изазове незадовољство локалног српског становништва. Тако је десет насељеника из Лике и шесторица српских добровољаца из Ченеја, Малог Бечкерека, Немета и Великог Сент Миклуша 16. маја 1921. године³⁶ формирало аграрну заједницу у Ченеју, која је имала функцију снабдевања јефтиним кредитима насељеника за куповину грађевинског материјала, семена, стоке, хране и пољопривредних справа. Чланови ове аграрне заједнице наделени су пољопривредним инвентаром и стоком са велепоседа Чавошија у Ченеју у вредности 243.745,00 динара, а аграрна заједница добила је инвентар у вредности од 128.560,00 динара.³⁷ Поверење насељеника у аграрне власти и новостворену југословенску државу одражавало се у њиховој сигурности да ће остати на простору велепоседа Чавошија у Ченеју. Тако је један од насељених добровољаца, Данило Саџак из Јошана код Удбине у Лици, купио и кућу у селу Ченеју, уверен да ће остати на месту где га је колонизовала нова југословенска држава.³⁸

Поменута колониистичка заједница населила се у Ченеју у јесен 1920. године, а гласило из Великог Бечкерека „Банатски гласник“ 11. септембра 1921. године донело је о њима текст, који је речито говорио о изненађењу када је ова колониистичка група сазнала о изменама банатске границе и њиховој новој сеоби која је ускоро уследила:

„У Ченеју, у Великој Глави, на имању барона Чавошија, насељено је преко 20 породица наших кршних Личана. Свака од тих породица има најмање троје деце. Насељени су ту већ

³⁶ АВ, Савез аграрних заједница за Банат (1923–1952), ф. 119, к. 78.

³⁷ Н. Гаћеша, н.д., 307.

³⁸ И. Војводић, *Руско Село у миру и рату*, Нови Сад 1969, 55.

годину дана по упутству др. Душана Гргина и г. Душана Богдановића.

Годину дана су ти људи, који су били добровољци у нашој војсци, патили се и мучили да на нашој граници подигну живи српски бедем.

Бог је њихов труд благословио, летина је понела добро, срећни су били све до пре неког дана, до дана када је у Ченеј дошла Комисија за разграничавање. Тада су чули страшну вест да их је Министарство за аграрну реформу населило на туђем, румунском земљишту.

Узнемирени том вешћу, наши добровољци су послали два представника: Кораћа и Олбину да пођу у Београд, ту провере вести и затраже место куда ће се преселити, ако збиљски дође до тога да наш несретни Ченеј припадне Румунији³⁹.

У пролеће 1922. године колонисти насељени на велепоседу Чавошија у Ченеју прешли су на мајур Ифигенију велепоседнице Анастасије Сечењи у Руском Селу, код Велике Кикинде, и са собом пренели сав пољопривредни инвентар и превели стоку наделјену им на имању Чавошија.⁴⁰ Један од досељеника из Лике, Петар Милошевић, и његова жена Софија, 6. маја 1922. године на мајуру Ифигенији добили су сина Ђорђа, што пресељење ове колониистичке групе из Ченеја у Руско Село датира у пролеће 1922. године.⁴¹ Приликом свог путовања по Банату у јесен 1923. године, Милош Црњански је затекао досељенике из Лике на имању А. Сечењи у потпуно очајном стању што је била последица њиховог померања у процесу колонизације, појачаног осећања несигурности и привремености на колонизационом

³⁹ „Банатски гласник“, 11. септембар 1921.

⁴⁰ Године 1934. аграрна заједница из Руског Села издала је у закуп вршаћу машину, донесену са велепоседа Чавошија, извесном Чесе Петеру, који је „машину упропастио и нестало незнано куд“ (АВ, ф. 119, к. 78)

⁴¹ Архив Месне канцеларије Руско Село, *Књига рођених 1922–1940.*

простору и присутног неповерења у државу услед поменуте сеобе. М. Црњански објавио је у београдској „Политици“ 6. децембра 1923. године текст под насловом *Гробница Чарнојевића*, у којем је изнео своје утиске о насељеницима на имању А. Сечењи и последицама аграрне реформе за привредни живот Баната:

Необрађена поља. Непрегледно богато имање ограђено дрвећем. Куће опале, стока се не види, колонисте очајне.

Насељеници, као и другде у Банату, Личани, потпуно бедни и одсутни. Има међу њима људи који говоре енглески, то су „Американци“.⁴² Њих 23 закупили све. Швабе из села говоре о добровољцима као о самом паклу.

„Бацише нас на голу земљу, где нам је стока и коме да радимо. Земљу додељују и узимају. Смештају нас у Румунију. Премештају нас као коње на пашњаку. Зар смемо да продамо ону беду у Лици и Босни, да преселимо жену, децу, оца. Зар не чујете како говоре да ће нам земљу одузети“.⁴³

У лето 1923. године група од 47 породица српских ратних ветерана-добровољаца, махом из Црне Горе (36 породица), преместило се са мајура Велики и Мали Шимун са поседа Ладислава Баћањија у општини Банатско Аранђелово на посед А. Сечењи у Руско Село. Корекцијом југословенско-румунске границе мајури су се нашли непосредно уз њу, а непроходни путеви у периоду јесен–зима подстакли су ову насељеничку заједницу да потражи боље услове за живот.⁴⁴ Тако је процес корекције граница утицао на померање дела колонизованог становништва у северном Банату и на формирање колоније у близини мађарско-немачко-румунског насеља Руског Села, у околини Велике Кикинде.

⁴² „Американци“ – српски ратни ветерани – добровољци, печалбари из САД.

⁴³ *Гробница Чарнојевића*, „Политика“, 6. децембар 1923.

⁴⁴ И. Војводић, н. д., 55.

Корекција границе 1923. године одредила је неуспешност колонизације у колонији Мали Жам, у близини Вршца, на велепоседу Александре Хадик, на самој југословенско-румунској граници. Када је новинар „Југословенског дневника“ 3. марта 1931. написао текст о колонији Мали Жам, дао је следећу оцену:

*Вама ће упасти у очи осам кућица које се налазе од села одвојено 1 км. То је српска колонија. Насељеници су желели да им се да места за зидање кућа у селу или до села, на опитинском пашињаку, али нису успели. Бачени су даље и они сад изгледају као неки туђинци. Колонисти су из Лике. Село изнутра не пружа никакав чар.*⁴⁵

Јован Шарић, председник Аграрне заједнице из Малог Жама, жалио се 28. априла 1930. године Савезу аграрних заједница за Банат, да колонија има само осам чланова и да „не може нас осам сочињавати никаву колонију, поготово 0,5 км. од границе, па вас умољавамо да се на ово место насели још добровољаца или нас осам чланова преместите у место Мали Жам“.⁴⁶ Аграрна заједница из Малог Жама упутила је 4. фебруара 1928. године Савезу аграрних заједница за Банат у Великом Бечкереку допис, у којем је за неуспех стварања колоније у Малом Жаму оптужила недовољно организовану државу и неизвесност око разграничења у Банату:

*Ова заједница изгубила је своје време и своју будућност услед евакуације румунске границе. Заједница је добила земљу 1921. године у Великом Жаму, али нас је Министарство аграрне реформе преселило у Конак, где смо седели на железничкој станици десет дана, па натраг у Велики Жам, где смо седели три месеца, а одатле у Велико Средиште где смо седели четири године, а 1926. године власт нас је преместила у Мали Жам“.*⁴⁷

⁴⁵ „Југословенски дневник“, 3. март 1931.

⁴⁶ АВ, ф. 119, к. 68.

⁴⁷ Јован Шарић, председник Аграрне заједнице у Малом Жаму. АВ, ф. 119, к. 68.

Повлачење границе током колонизације Баната у периоду 1920–1923. године непосредно се одразило на судбину различитих насељеничких заједница. Порозност границе која је пресекала банатску равницу, њена непосредна близина, али и карактер колонизације која је имала доста елемената стихијности, доводили су до имовинске несигурности у граничном појасу. Тако је Аграрна заједница у новооснованом насељу Милетићево, на мајуру Рарош, велепоседника Јене Карачоњија (колонисти из Босне и Лике), уз саму југословенско-румунску границу, по допису Савезу аграрних заједница за Банат од 14. јула 1924. године, „продала 3,5 км пруге која је припадала Краљевини Румунији за 40.000,00 динара трговцу Жарку Димитријевићу и потрошила новац на поправку пута. Купац је пругу пренео до железничке станице Хајдучица. Министарство правде тужило је заједницу и купца, а Министарство аграрне реформе тражи повраћај средстава“.⁴⁸ У записнику од 24. јануара 1926. године Аграрне заједнице у колонији Александров Гај, на поседу Ернеста Данијела (колонисти из Лике, Кордуна, Баније и Босне), која је била суседна колонији Милетићево, налази се захтев „да се мртви инвентар прода и да се прода део пољске пруге скинут са румунске територије“.⁴⁹ Порозност вештачке границе у банатској равници била је присутна и касније, током треће и четврте деценије 20. века. Имовинска несигурност у колонијама на граници услед њене порозности непрекидно се осећала у поменутом периоду. Тако су Радету Цвијетичанину, насељеном добровољцу у колонији Александров Гај, на самој југословенско-румунској граници у ноћи 22–23. октобра 1935. украдена два коња, а у истој колонији 19. октобра 1940. године, услед повреде границе од стране румунских власти, заплењена су запрежна

⁴⁸ АВ, ф. 119, к. 69.

⁴⁹ АВ, ф. 119, к. 45.

кола и коњи петорици колониста.⁵⁰ Порозна граница у равници била је отворена и за шверц робе сваке врсте, у којем су учествовали становници са обе стране граничне линије, па и житељи новостворених банатских колонија изграђених у близини границе.⁵¹

„Покривање“ нове банатске границе новоформираним колонијама насељеним спојем српских ратних ветерана-добровољаца, српских оптаната из Мађарске и Румуније и српских колониста из банатских насеља, нова југословенска држава дефинисала је у четири правца. У близини споја југословенско-мађарско-румунске границе на поседу Ладислава Баћањија у Банатском Аранђелову формиране су три банатске колоније: Стари мајур, у оквиру насеља Банатско Аранђелово (53 породице), Мали Сигет, 1 км. од насеља (54 породице) и 6 км. од Банатског Аранђелова колонија Подлокањ (71 породица).⁵² На путном правцу Велики Бечкерек – Темишвар, и у његовој близини, формирано је седам нових насеља. Уз саму југословенско-румунску границу, у близини Српске и Немачке Црње, колонија Војвода Бојовић; 10. км. од ове колоније насеље Војвода Степа, на прузи Велики Бечкерек – Жомбољ; 10. км од Војвода Степе насеље Александрово; на истој комуникацији од колоније Александрово, на 5. км удаљености, основана је колонија Банатско Карађорђево. Поменуте четири колоније основане су на поседу А. Чеконића. На прузи Велики Бечкерек – Жомбољ, 7. км. од колоније Банатско Карађорђево, на поседу Алтруистичке банке из Будимпеште, формирана је колонија Банатски Душановац. Колонија Руско Село, основана на поседу А.

⁵⁰ АВ, ф. 119, к. 45.

⁵¹ М. Мицић, *Српски добровољци у насељу Војвода Бојовић*, Српска Црња 2000.

⁵² М. Мендрагић, *Банатско Аранђелово*, Банатско Аранђелово 2002, 77–78, 282–285, 291–293.

Сечењи, наслањала се на колонију Војвода Степа, од које је била удаљена 10. км, а колонија Банатско Вишњићево, на поседу Ладислава Лелбаха у Банатском Деспотовцу ослањала се на велику колонију Банатско Карађорђево. Ових седам нових насеља 1939. године имало је 17.006. становника, а нека од ових насеља била су бројна (Александрово – 5.116 становника, Банатско Карађорђево – 4.680 становника, Војвода Степа – 2.935 становника, Руско Село – 1.634 становника, Војвода Бојовић – 1.360 становника).⁵³ Око великог немачког насеља Мариолане, на прузи Велики Бечкерек – Вршац и источно од ње, основано је такође седам колонија. Непосредно уз саму границу настале су колоније Александров Гај, Милетићево и Крива Бара, а у дубини границе Банатски Соколац, Велика Грета, Стари Лец и Хајдучица. У ових седам колонија 1939. године живело је 6.036 становника, од којих је колонија Милетићево 1939. године имала 1.889 становника, Александров Гај – 1.231 становника, Банатски Соколац – 1.037 становника.⁵⁴ На правцу југословенско-румунске границе у околини Вршца планови југословенске колонизације нису остварени. Колонија Мали Жам имала је 1938. године само 9 изграђених кућа, Велико Средиште 16, Влајковац 26, а Павлиш 27 изграђених колонистичких кућа, што колонизацију на простору Вршца може дефинисати као неуспешну и у оквиру међуратне колонизације Баната као маргиналну историјску појаву.⁵⁵

Колонисти насељени уз саму банатску границу, или у њеној дубини, били су детектовани од стране Краљевине СХС као њени чувари и браниоци. Југословенска држава имала је апсолутно поверење у српске ратне ветеране-

⁵³ Д. Николић, *Срби у Банату у прошлости и садашњости*, Нови Сад 1941, 401–404.

⁵⁴ Д. Николић, исто

⁵⁵ Н. Гаћеша, н. д., 380.

добровољце које је насељавала у колонијама у Банату и они су били основно колонизационо ткиво. Сама југословенска држава, као спољна историјска сила која је покренула колонизациони процес, код насељеног становништва стварала је колективни осећај да је оно „чувар границе“ и „бранилац државе“. Зато су колоније које су настале махом од српских добровољаца носиле ексклузивизам заједница ратних ветерана који су имали осећај „историјске мисије“ у Банату и на новој банатској граници. Тако је Божо Маријан, председник аграрне заједнице из Александровог Гаја код Мариолане, у писму савезу аграрних заједница за Банат 20. марта 1925. године истицао да колонистима у овој колонији треба финансијски помоћи да „на самој граници Краљевине Румуније не би подизали чатрље, већ пристојне домове за становање“.⁵⁶ „Ми смо једна национална колонија на северним границама наше државе“⁵⁷ – писали су насељени српски ратни ветерани-добровољци из Банатског Аранђелова 1933. године Савезу аграрних заједница за Банат. „Наша добровољачка колонија носи дично име славног војводе и овде на граници биће одбрамбена кула и стража Југославије“ – написао је 4. марта 1935. године Просветном одељењу Дунавске бановине добровољац Сава Жакула из Војводе Степе, тражећи финансијску помоћ за градњу храма у новом насељу.⁵⁸ Петар Шљука из исте колоније 21. маја 1936. године истакао је да је „колонија Војвода Степа на североисточним међама наше државе, окружена националним мањинама, будни стражар наше нације и наше нам миле домовине“.⁵⁹ Тако је нова банатска граница у свести колонизованог становништва постајала једна врста

⁵⁶ АВ, ф. 119, к. 51.

⁵⁷ АВ, ф. 119, к. 46.

⁵⁸ АВ, ф. Просветно одељење Дунавске бановине (1929–1941), ф. 126/4 28889/936.

⁵⁹ АВ, Исто

идеолошке ауре, међа државе коју треба бранити, простор где се завршава један свет (држава), а почиње други, рубна појава нове државе у којем насељено становништво досеже сазнање о смислу сопствене сеобе и нове колективне егзистенције.

ПРЕСЕЉЕЊЕ У КРАЉЕВИНУ СХС

Питање раграничења Краљевине СХС и Краљевине Румуније у Банату (1918–1924) изазвало је напетости међу становништвом Баната. Док је мађарско и немачко становништво, услед ратног пораза и распада Аустроугарске 1918. године, од владајућих народа постајало у Банату мањинско, српско и румунско становништво Баната очекивало је да се нађе у оквирима матичних држава, Краљевине СХС, односно Краљевине Румуније. Срби у Темишвару су 31. октобра 1918. године одржали велик збор у свечаној сали Епархијског двора у Темишвару, где су основали Српско народно веће, које је донело одлуку да српски народ треба да живи у заједници са својим сународницима.⁶⁰ Улазак српских јединица у Темишвар 15. новембра 1918. године и српска власт која је постојала у Темишвару до 28. јула 1919. године, када су се српске власти повукле из Темишвара, одушевљено су дочекани од стране српског становништва Темишвара. Пошто је српска војска ушла у Банат „Српство се раскопчало и своје најдубље осећање на површину изнело, и тако се у опреку ставило сваком другом аранжману, а уједно спалило све мостове у пређашњи тајни и прикривени осећајни живот, који је ипак пружао модус вивенди са осталим страним империјумом“, написано је у Меморандуму Епархије темишварске упућеном југословенским властима после уласка румунских власти у Темишвар и околину у лето 1919. године. „Српско становништво је тиме у Темишвару и околини у свом безграничном весељу дошло у сукоб са другим народностима“. Изасланици епархије страховали су да би могло да дође до погрома становништва услед изузетно

⁶⁰ Љ. Церовић, н. д., 386–388.

напете ситуације после повлачења српске војске. Румунске власти отворено су изјављивале да ће Србе и Мађаре истерати из Баната, а од мањина да једино Немцима гарантују опстанак.⁶¹ Српско становништво које је остало у Темишвару и околини после промене власти у лето 1919. године, када је српска власт била замењена румунском, нашло се под притиском румунских власти. У Темишвару је забрањена српска музика без обзира што су се њихове породице налазиле на југословенској страни.⁶² У Пардању је ухапшен учитељ Михајло Предић, поручник српске војске и бивши добровољац, а румунске власти хапсиле су Србе који су се као добровољци борили у српској војсци и одводили их у Темишвар.⁶³ Румунске власти у Банатској Клисурској у селима са српском већином показивале су самовољу и спроводиле насиље⁶⁴. Српско становништво из ових села чак је од команданта југословенске Коњичке дивизије у Белој Цркви тражило оружје.⁶⁵ Напетости између две државе настављене су и касније приликом дугогодишњег процеса међусобног разграничења. Тако је после корекције граница у јесен 1923. године бивши комесар југословенске полиције у Жомбољу, М. Брцански, 25. јула 1924. године послао у Београд Министарству унутрашњих дела извештај, у којем се каже да се „Србима који су заостали у Жомбољу прати свако њихово

⁶¹ Архив Југославије, Фонд делегације Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на Конференцији мира у Паризу, Ф-3.

⁶² Д. Теодосић, н. д., 103.

⁶³ АЈ, Архива Делегације, Ф-4.

⁶⁴ Становници српских села Соколовца и Златице жалили су се на терор румунских жандарма. Жандарми су отимали квалитетнији намештај становницима ових села, а у селу Луговету рањен је дечак српске националности – Извештај шефа политичког одсека за Банат, Бачку и Барању Михаиловића, достављен Министарству иностраних дела, а затим прослеђен Делегацији 22. августа 1919. године (АЈ, Архива Делегације, Ф-5).

⁶⁵ АЈ, Архива Делегације, Ф-3.

кретање“ а исти полицијски службеник, 30. августа 1924. године, поднео је извештај следеће садржине:

На збору у Жомбољу говорио је један попа из Великог Миклуша. Рекао је да Румунија има војску и како је та војска ослободила све од непријатеља, па ће ослободити и ове крајеве, где и само један Румун живи. Ова граница сада постављена неће опстати. Међу интелигенцијом по кафанама у Жомбољу се прича да Румунија треба да заузме цео Банат.⁶⁶

Такође су полицијске власти Краљевине СХС пратиле све активности које су се одвијале међу румунским становништвом које је живело у југословенском делу Баната, па су 15. октобра 1920. године дошле до једне прокламације намењене „Румунима у Србији“, у којима се наводи да су се „сви ујединили, само Румуни у Банату и Србији остадоше сами“ и којима се позива на право народа на самопредељење и на потребу да се уједине с Краљевином Румунијом.⁶⁷

Под утиском међунационалних напетости насталих услед дугог процеса разграничења и услед жеље да добију земљу у процесу аграрне реформе које је спроводила Краљевина СХС, почела су појединачна пресељавања српског становништва, како из градова Темишвара и Арада, тако и из банатских насеља у којима су живели Срби, а која су остала под румунском управом после повлачења југословенске управе у лето 1919 године.⁶⁸ Исељавање на

⁶⁶ АЈ, ф. 14, Министарство унутрашњих дела Краљевине Југославије, к. 159, а.ј. 552.

⁶⁷ АВ, ф. 83 Барањске жупаније.

⁶⁸ Рада Мишић из Српског Св. Петра, добровољац у српској војсци, прешао је у Краљевину СХС прво на мајур Мали Сигет, а после на мајур Мале Пиваре код Српске и Немачке Црње на поседу А. Чекоњића, после саслушавања од стране румунских жандарма који су га оптужили да је убио вола. Његов брат Влајко, такође српски добровољац, боравио је на мајуру Мали Сигет, а трећи брат Јаша Мишић касније је пребегао преко границе, да не би служио румунску

другу страну банатске границе у Краљевину СХС одвијало се у мањим групама и појединачно. Десет насељеника из личке колониистичке заједнице и шесторица добровољаца Банаћана 16. маја 1921. године на велепоседу Чавошија у Ченеју формирали су аграрну заједницу. У Ченеју, на мајуру Велика Глава, у периоду између почетка августа 1919. године и дана формирања аграрне заједнице (мај 1921), нашли су се и добровољци Васа Арсић и Светислав Јергованов(ић) из Немета, Златоје Маринкин из Малог Бечкерекa, Љубомир Пајтић из Великог Св. Миклуша, као и добровољци из Ченеја Светозар Ђулвезан и Ђурица Павлов(ић)⁶⁹. О присуству српских досељеника из Румуније на мајурима око Српске, Немачке и Нове Црње известио је и државни тајни редар Министарства унутрашњих дела Краљевине СХС Тодор Товладинац, такође Србин из Румуније, који је навео 25. јула 1921. године надлежним полицијским органима да је „у циглани Франхофер у Српској Црњи запослено више лица која су избеглице из Румуније и да је неопходно извршити рацију“.⁷⁰ Срби староседеоци у Српској Црњи из Српске земљорадничке задруге 1. јула 1921. године у допису Савезу српских земљорадничких задруга тврдили су да „имамо и ми 17 добровољаца из Румуније који станују у Румунији и овде су добили земљу и не раде је сами, него је издају у закуп и на поле“.⁷¹ Међутим, ову тврдњу локалног српског становништва, које је у придошлицама видело конкуренте у надеоби велепоседничке земље ослобођене у процесу аграрне реформе, оповргава рођење детета на мајуру Мали Сигет, велепоседа Андрије Чеконића, код Српске и Немачке Црње; 7. августа 1921. родио се Жарко Раде Лазарова, добровољаца

војску (М. Мицић, *Добруца, болница и догађаји мајурски - казивање Владе Мишића, Српски добровољци у насељу Војвода Бојовић*, 31).

⁶⁹ АВ, ф. 119, к. 78

⁷⁰ АЈ, ф. 14, к. 144, а.ј., 503.

⁷¹ М. Срданов, н. д., 144.

српске војске (29 година), из Варјаша, који је дошао из САД, и Олге Латинкин (21 година); 6. августа 1922. на истом мајуру рођен је Радован Наума Стојшина (26 година) и Катице Дабић (26 година); 12. септембра 1922. рођена је Ђула Пере Мићина из Сараволе (22 године) и Јеце Трифунов (19 година), а 18. јануара 1923. Михајло Јаше Мишића из Варјаша (24 године) и Ђуле Штеванов (23 године), док је 4. марта 1923. рођена Ружица добровољца Раде Мишића из Варјаша (39 година), брата Јаше Мишића, и Олге Томин (32 године).⁷² Са 1. септембром 1921. у школу у Српској Црњи била су уписана деца српских досељеника из румунског дела Баната и то: Иванка Зарин, ћерка Миливоја Зарина из Иванде, Марко Гаврилов, син Вељка Гаврилова из Денте и Ђорђе Чутура, син Милоша Чутуре из Кече,⁷³ који су живели на мајурима око Српске и Немачке Црње, највероватније на мајурима Мали и Велики Сигет, на којима су се груписали насељени добровољци из српских села из румунског дела Баната.

Потврда прилива српског становништва током 1921. и 1922. године из насеља која су припала Румунији на мајуре великог имања А. Чеконића (од Жомбоља до Бегејског Светог Ђурђа, близу 35.000 к.ј) налазила се и у Летопису Српске црквене општине Српска Црња, односно у запису протојереја Жарка Стакића, у којем се 14. јуна 1922. године наводи да се „наставља досељавање на одаје Срба из свих крајева који су припали Румунији, затим из Меленаца, Кумана, Карлова, Личана, Босанаца, Далматинаца, Црногораца. Цела околина Српске Црње се посрбила, јер раније од Српске Црње до Бегејског Светог Ђурђа ретко беше Србина на пустарама. Од 1921. године зидају се унаоколо

⁷² Архив Месне канцеларије Српска Црња, *Матична књига рођених Немачка Црња 1921–1941.*

⁷³ Архив Основне школе „Ђура Јакшић“ Српска Црња, *Главна уписница 1921–1924 година.*

српска села Ново Село, Александрово; насељавају се одаје чистим Србима.⁷⁴

Две године касније, 7. јуна 1924. године, протојереј Ж. Стакић, у Летопису Српске црквене општине Српска Црња записао је: „Ново Село, које је недалеко од Српске Црње, добило је место за цркву, гробље и за школу. У колонију су ушли и бивши киријаши из Српске Црње и неки странци, већином из Румуније“⁷⁵, чиме протојереј Стакић наглашава заокруженост процеса насељавања Срба из румунског дела Баната у околину Српске Црње и у колонију Ново Село. Априла 1924. године у школу у Српској Црњи уписала су се деца српских оптаната из Румуније: Михаило, син Сретена Живкова из Жомбоља и Видосава, ћерка Душана Гајина из Ченеја.⁷⁶

Побуна аграрне сиротиње која се догодила у Ченеју 9–10. маја 1920. године против општинских власти а за поделу општинског пашњака аграрној сиротињи, што је била рефлексција „глади за земљом“ која је постојала у српским банатским насељима после „Великог рата“, такође је утицала на покретање становништва. Српски ратни ветерани-добровољци из Ченеја: Арса Бачван(ски), Светозар Ђулвезан и Ђурица Павлов(ић) били су носиоци и покретачи побуне.⁷⁷ Светозар Ђулвезан и Ђурица Павлов(ић) заједно са још четири добровољца из Немета, Великог Семиклуша и Малог Бечкерека (В. Арсић, С. Јерговановић, Љ. Пајтић, З. Маринкин), са 22 добровољца из Лике, до пролећа 1922. године преселили су се из Ченеја у колонију Руско Село

⁷⁴ *Летопис Српске црквене православне општине Српска Црња*

⁷⁵ М. Мицић, *Српски оптанти из Ченеја у југословенском Банату*, „Attendite“ бр. 5, Кикинда 2008.

⁷⁶ Архив школе „Ђура Јакшић“, Српска Црња, *Главна уписница 1921–1924.*

⁷⁷ М. Рајков, *Тродневна народна побуна у Ченеју*, „Рад војвођанских музеја“, бр. 26, Нови Сад 1979, 126–130.

услед наговештаја да ће Ченеј припасти Румунији.⁷⁸ Један од организатора побуне, А. Бачван(ски), појавио се у колонији Ново Село у близини Српске и Немачке Црње, уз саму југословенско-румунску границу у коју се од 1921. године насељавала група српских добровољаца и досељеника из српских насеља која су припала Краљевини Румунији.⁷⁹ По запису у Летопису Српске православне црквене општине у Ченеју од 11 (24 децембра) 1924. године, у Краљевину Југославију се преселиле 22 породице,⁸⁰ што пресељење ове мање колониистичке групе датира у 1924. годину, када је извршена корекција граница између југословенске и румунске државе. Већ 25. децембра 1924. године, дакле дан после одласка из Румуније, Жарко Гојков(ић) из Ченеја пријавио се као становник политичке општине Честерег, где је привремено био смештен на Пал-мајуру.⁸¹ Дакле, српско становништво које је разграничењем остало у румунском делу Баната иселавао се појединачно или у мањим групама највише после напуштања Темишвара од стране југословенске војске и администрације у лето 1919. године, затим после разграничења између две државе 1920. године и после извршене корекције граница крајем 1923. године.

Спонтано пресељавање српских породица из села која су остала у Румунији, а у којима је живело српско становништво, у Краљевину СХС у периоду 1919–1923. године, као и румунских породица из југословенског дела Баната у Румунију, добило је своју формализацију 1923. године. У процесу разграничења у Банату, српско становништво које је остало у Румунији и румунско

⁷⁸ М. Мицић, *Једна колонија у Банату—формирање рускоселске колоније (1920–1941)*, у: *Руско Село – прилози за монографију насеља*, Руско Село 2012, 199.

⁷⁹ АВ, ф. 119, к. 58.

⁸⁰ *Летопис Српске православне црквене општине Ченеј*.

⁸¹ АВ, ф. 119, к. 58.

становништво које је остало у Краљевини СХС, добило је право избора у којој ће држави живети на основу чл. 7 Конвенције у разграничењу од 24. новембра 1923 године. („Обе владе обавезују се да омогуће и после ратификовања и без ограничења времена доборовољно пресељавање, заједно са целокупном имовином, оних поданика који не желе да прихвате суверенитет стран њиховој националности“).⁸²

Као што је текао процес пресељења Срба из Румуније ка Краљевини СХС, тако је текао и процес пресељења Румуна из југословенског Баната ка Румунији. У периоду 1920–1925. године из насеља у југословенском делу Баната (Руско Село, Велики и Мали Торак, Ечка, Сарча, Селеуш, Свети Јован, Владимировац, Овча) лица румунске националности насељена су у следећа насеља у румунском делу Баната: Клоподија, Дента, Банлок, Гертениш, Ферендија. Скулеа, Гатаја, Мали Шемлак, Дета, Винга, Жадањ, Буковац, Ђернетеаз, Кнез, Свети Михајло, Сечани и сам Темишвар.⁸³ Колонизација становништва из динарских крајева, нарочито српских добровољаца из „Великог рата“ на поседима румунских политичких општина Селеуш, Владимировац, Уздин, Мали Жам, као и румунско-српских општина са румунском већином Банатског Новог Села и Влајковца, и њихово насељавање на поседима А. Сечењија, А. Чеконића и Алтруистичке банке, где је, поред осталих, живело и румунско становништво (Мали и Велики Торак, и делимично у Руском Селу и Ечки), као и процес аграрне реформе из којег су били изузети румунски беземљаша, довео је у периоду 1920–1925. године до оптирања дела румунског живља из југословенског дела Баната у румунски део Баната, где су се они појављивали као колонисти и корисници румунске аграрне реформе. У око 40 насеља у Банату насељених румунским становништвом по завршетку Првог

⁸² Г. Попи, н. д., 34.

⁸³ Г. Попи, н. д., 28.

светског рата, око 1.600 породица било је без земље, а око 1.750 домаћинстава имало је до 5 к.ј. земље. Само у Алибунарском срезу, у осам места насељених Румунима, 889 породица било је без земље, а 779 домаћинстава имало је мање од 5 к.ј. земљишта.⁸⁴ Померање румунског становништва из румунских села која су остала у Краљевини СХС у румунски део Баната, био је незавршен процес до 1925, јер је други талас исељавања уследио 1929–1933. године.⁸⁵

Аграрне реформе у Краљевини СХС и Краљевини Румунији, као и жеља припадника српске и румунске националности да живе у матичној држави, довеле су до пресељења становништва преко нове банатске границе. Срби из Румуније досељавали су се у југословенски део Баната као српски ратни ветерани-добровољци и били су намењивани са 8. к.ј. и 1.100 кв. хв. земље и као избеглице са правима оптаната, по којима су остваривали иста права на земљу као српски оптанти из Мађарске.

Новостворена југословенска држава, услед сопствене неорганизованости и компромисне и половичне аграрне реформе у стању дугог провизоријума, остављала је Србе дошле из румунског дела Баната у Краљевину СХС, као и друге колонисте, без сигурне егзистенције, у привременом смештају, са површинама земље које су им намењиване у закуп а не у власништво. Срби из румунског Баната који су се преселили у југословенски део Баната су били расејани на простору око нове југословенско-румунске границе, од

⁸⁴ Г. Попи, н. д., 28.

⁸⁵ У време економске кризе (1929–1933.) из банатских насеља Руско Село, Свети Михајло, Мали и Велики Торак, Селеуш, Свети Јован, Николинци, Алибунар, Гребенац, Владимировац, отишло је у румунску Добруцу око 500 породица. Насеље Краљица Марија у Добруци било је састављено од румунских колониста из Југославије (Г. Попи, н. д., 38),

Велике Кикинде до Модоша или у њеној дубини. По подацима од 10. децембра 1924. године за 44 српска оптанта из Румуније који су били укључени у Четврту аграрну заједницу у Новој Црњи, српски оптанти су живели у већој мери на мајурима у привременом смештају или у „кирији“ у старим банатским насељима. Тако је у Новом Селу, колонији непосредно уз Немачку и Српску Црњу, а на самој југословенско-румунској граници, живела једна оптантска породица, у Српској Црњи у „кирији“ четири оптантске породице, на мајуру Велики Сигет осам оптантских породица а на мајуру Мали Сигет две оптантске породице (околина Српске и Немачке Црње); у Новој Црњи, на прузи Жомбољ – Велики Бечкерек, један оптантска породица, на Јожеф-мајуру код Нове Црње пет оптантских породица, на Пал-мајуру код Честерега две оптантске породице, у колонији Банатски Душановац једна оптантска породица, у колонији Руско Село код Велике Кикинде пет оптантских породица, у Великој Кикинди седам оптантских породица, у немачким селима Свети Хуберт и Хајфелд у околини Велике Кикинде по две оптантске породице, у српском селу Карлову код Велике Кикинде једна оптантска породица и у Модошу на самој југословенско-румунској граници две оптантске породице.⁸⁶

Уочљиво је да су српски оптанти из Румуније били привремено смештени у близини нове границе, дакле најближе својим матичним насељима која су остала у румунском делу Баната, да су се груписали око саобраћајнице пруге уског колосека Жомбољ – Велики Бечкерек, као и у Великој Кикинди и околини, непосредно на или у околини велепоседа А. Чеконића, највећег објекта у аграрној реформи у Банату (око 35.000 к.ј), где су очекивали надеобу земље, као и да су ушли у тек формиране колоније у којима (или у њиховој близини) су се налазиле мање групе добровољаца српске војске пореклом из њихових села у Румунији, које су

⁸⁶ АВ, ф. 119, к. 58.

се населиле на тај простор још 1921–1922. године (Ново Село, Руско Село). “Чланови ове заједнице су бескућници који су се растурили по разним пустарама грофа Андре Чекоњића“ – написао је 17. марта 1925. године председник ове аграрне заједнице, Недељко Рајков(ић), описујући статус, имовно стање али и очекивања српских оптаната из Румуније.

Живот на велепоседничким мајурима (одајама, пустарама) за пресељене Србе из Румуније, као и за остале колонисте, био је изузетно тежак и носио је печат привремености. У мајурским зградама (станови за биреше, магацини за жито, стаје, котарке), у тескобним и нехигијенским условима, становало је више породица а живело се колективним животом. “Чланови ове заједнице још и данас стењу од заразних болести по грофовим шталама и свињцима“ – описао је услове живота на мајурима 30. јануара 1927. године председник Четврте аграрне заједнице (оптаната) у Новој Црњи, Т. Товладинац.⁸⁷ На велепоседу А. Чекоњића (око 35.000 к.ј) Срби досељени из Румуније живели су компактно на Великом и Малом Сигету у близини Српске и Немачке Црње али и на Јожеф- и Агата-мајуру код Немачке Црње и Пал-мајуру, код Честерега.⁸⁸ Још 1921. године насељени српски добровољци из села која су остала у румунском делу Баната живели су на мајуру Мали Сигет, заједно са мајурским радницима мађарске националности, што је био јединствен пример у процесу колонизације Баната, када су мађарски радници на имањима, доласком колониста у привремени смештај, напуштали мајуре и одлазили у оближња мађарска насеља.⁸⁹

⁸⁷ АВ, ф. 119, к. 58.

⁸⁸ М. Мицић, н. Д., 122.

⁸⁹ О томе сведоче датуми рођења деце српске и мађарске националности на овом мајуру у периоду 1921–1923 година (Архив Месне канцеларије Српска Црња, *Матична књига рођених*).

На другим мајурима Чекоњићевог велепоседа, где су живеле поједине породице Срба из Румуније, досељеници из Румуније живели су заједно са насељеним добровољачким породицама из Босне, Црне Горе, Лике, Далмације... Живот на мајурима био је начин да завичајно различите колонистичке заједнице препознају једна друге и да се припреме за заједнички живот у новим банатским насељима.⁹⁰

Заједница која је окупљала српске оптанте из Румуније расејане на широком простору уз југословенско-румунску границу била је Четврта аграрна заједница (оптаната) у Новој Црњи, основана 16. децембра 1924. године као економско-кредитна организација, која је насељеницима требало да обезбеди неопходне кредите за градњу кућа, набавку пољопривредних радила, вучне и музне стоке, семена, пољопривредног алата. Средиште заједнице било је у Новој

⁹⁰ „Године 1924. добровољци из Црне Горе стигли су на мајур Мале Пиваре“ – породично је казивање о процесу колонизације у породици Раде Мишића, српског добровољца из Српског Семпетра. „Сви су пиштоље за појасом носили! Ово је питом крај, шта ће вам пиштољи? – Рада им је говорио... Рада је један казан за печење ракије из Румуније претерао и тајно је ракију пекао. Сву ноћ на мајуру пуцњава је одјекивала. Црногорци су из пиштоља у плафон пуцали и после су рупе од хитаца у плафону брашном лепили. Жандарми су на мајур долазили да казан нађу, али је Рада казан у бунар склонио. Кад су га на тавану тражили, тамо су целу котарку нашли, коју је један добровољац касније насељен у Војвода Степи направио.

Добровољци су, такође, околну шуму секли и правили ствари за домаћинство. Жандармеријски наредник из Српске Црње, Марјанов, једном је Ради рекао: Видим те, Радо, дељаш; немој тако да сечете да се позна!

Неки Лука, Личанин, своју жену Вају стално је тукао. Ваја је код Раде бежала и њему се жалила: Чика-Раде, тука ме Лука! А тај Лука на то је довикивао: Нијесам те ја тука, тука те језик! (М. Мицић, н. Д., 34).

Црњи (до 1922. године: Мађарска Црња), мађарском насељу, где је у „кирији“ живео оснивач и деловођа Т. Товладинац.⁹¹ Чланови Четврте аграрне заједнице, српски оптанти из Румуније, били су махом беземљаши, изузетно сиромашни, који су сеобом у југословенски део Баната очекивали надеобу земљиштем. Тако је Обрад Радулов, оптанти из Ченеја, који је привремено био насељен на мајуру Велики Сигет, био без икакве имовине; Живко Латинкин из Варјаша, насељен на истом мајуру, није имао ни стоку ни пољопривредног алата, као ни Бошко Савић из Српског Св. Мартона. Сиромаштво српских оптаната било је појачано дугим стањем привремености у којима су се оптанти по досељавању налазили, тако да су, по извештају Четврте аграрне заједнице од 16. априла 1926. године, „чланови заједнице унапред продали усеве како би преживели, јер су били изложени великој оскудици у исхрани“. „Потпуно смо осиромашили и просули последњу пару, коју смо од уста своје деце гладне, голе и босе одвајали за опстанак ове заједнице“ – тако је 24. децембра 1926. председник Четврте аграрне заједнице Т. Товладинац известио Савез аграрних заједница за Банат. У зиму 1926/27. године стање је било изузетно тешко међу српским оптантима, јер 25. фебруара 1927. досељени оптанти имали су проблем прехране породица, пошто је зајам од 6.000,00 динара добијен од Савеза аграрних заједница за Банат „дат најстаријим и најсиромашнијим за исхрану.“⁹²

У условима сеобе која дуго траје српским оптантима из Румуније кључно је било питање надеобе земљиштем и насељавање у новим насељима у којима би изградили куће. Марта 1925. године 19 оптаната надељено је земљиштем у општини Тоба, насељеном искључиво мађарским становништвом, и то 4-7 к.ј; 11 њих добили су земљиште у општини Немачка Црња, и то 3-8 к.ј, а 14 оптаната из

⁹¹ АВ, ф. 119, к. 58.

⁹² АВ, ф. 119, к. 58.

Румуније није уопште било намењено земљиштем, што је сиромашну општанску популацију довело у још тежи материјални положај. Неки од насељених оптаната нису имали потребна документа за надебу земљиштем, што је продужавало њихову егзистенцијалну агонију.

Земљиште добијено у општини Тоба, површине 88. к.ј, економске 1924/1925 године издато је у закуп Давиду Фехеру, чиме је интезивирањем судар насељеничког општанског становништва и локалног мађарског становништва из Тобе. Бележник општине Тоба 4. јула 1925. године констатовао је да „Четврта аграрна заједница није смела располагати земљом коју су општанци добили у Тоби све док не добије решење аграрног уреда“. Досељени општанци су се жалили 24. априла 1926. да је „шест парцела напуштено, две су неподељене а остале су узурпирани од стране Мађара политичке општине Тоба“. У зиму 1928. године „проносиле су се вести да је земља која је дошла под удар аграрне реформе у атару политичке општине Тоба повраћена решењем поменутој општини. Да не би наша сиротиња дошла у сукоб са Мађарима поменуте општине, који према нама нису добронамерни, молимо да се провери истинитост тих вести“ – тражио је Т. Товладинац 21. фебруара 1928. године од Савеза аграрних заједница за Банат. И 5. маја 1930. године 18 становника општине Тоба бесправно је обрађивало земљиште намењено општанцима из Румуније и неколицини добровољаца из Херцеговине. Да је коначно спорно земљиште припало мађарској политичкој општини Тоба видљиво је из чињенице пресељења тројице добровољаца из Херцеговине у колонију Војвода Бојовић (Ново Село) код Српске Црње 22. септембра 1931. године, где су и намењени земљиштем.⁹³

Деветнаест оптаната из Румуније 24. марта 1925. године намењено је са 104 к.ј. у општини Тоба, али они нису

⁹³ АВ, ф. 119, к. 58.

надељени поткућницама у овој општини, јер је колонизација у општини Тоба променљивим одлукама аграрних власти онемогућена. Они су живели у другим колонијама, удаљеним од Тобе, и удаљени земљу нису могли обрађивати, него су узимали земљиште у „наполицу“ тамо где су живели. Тако, на пример, оптант Жарко Гојков(ић) из Ченеја, насељен на Пал-мајуру у општини Честерег, имао је земљиште у општини Тоба, које је било удаљено од места његовог боравка најмање 10 км. Светозару Ристићу, оптанту који је живео у Великој Кикинди, додељена је земља у општини Немачка Црња, што је било на најмање 25 од места становања. Оптанту Лази Гајину, који је живео у колонији Банатски Душановац, 1925. године земљиште је намењено у општини Тоба, удаљеној најмање 17 км. од места боравка, а Вукосави Јовановић, која је живела у општини Бегејски Св. Турађ, земљиште је такође намењено у општини Тоба, што је представљало најмање 22 км од места њенога тадашњег боравка.⁹⁴ Такође, 1928. године насељеним оптантима и добровољцима из Румуније у колонији Ново Село (од 1930. године Војвода Бојовић) намењена је земља у близини колоније Војвода Степа, која је припадала управно, као и колонија Ново Село, општини Немачка Црња. Добровољци насељени из српских села у Румунији жалили су се 2. фебруара 1930. године Савезу аграрних заједница за Банат да им је „земља удаљена од кућа 12 км“⁹⁵, што је отежавало њену квалитетну обраду. Такође, насељени оптантима, поред тога што су добијали парцеле удаљене од места становања, добијали су и земљиште лошијег квалитета, често подводно и њихов статус био је сличан статусу аутоколонијста који су такође располагали са мало земље, која је била удаљена од

⁹⁴ АВ, ф. 119, к. 56.

⁹⁵ АВ, ф. 119, к. 55.

места становања и неквалитетна.⁹⁶ Тако је несталност поседа, који није био велик, нити квалитетан, одређивала судбину оптантских и добровољачких породица пресељених из румунског дела Баната у југословенски, а неорганизованост, неуредност, па и благонаклоност дела аграрне администрације према велепоседницима, доводили колонистичке породице у тежак положај. Удаљеност земљишних парцела које су добијали српски оптанти, па и добровољци из Румуније, од места становања говорила је о њиховом статусу у колонизационом процесу од стране аграрне администрације. Т. Товладинац се 24. децембра 1926. године жалио Савезу аграрних заједница за Банат да су за „позајмицу од 24.000.00 динара, која нам је одобрена код Савеза, били вучени за нос пуна четири месеца од стране управитеља тог савеза и остале госпде, те смо се потпуно истрошили на разна путовања и лажна обећања“. Такође Т. Товладинац је 28. марта 1927. године пребацио Савезу аграрних заједница за Банат да би „ ова заједница била од користи Савезу много више него оне које су добиле по неколико стотина хиљада кредита“⁹⁷, очигледно мислећи на аграрне заједнице добровољаца насељених из динарских крајева Краљевине СХС у Банат. Нехомогеност српске оптантске заједнице из Румуније произилазила је из њене велике расутости по местима становања, њеног малог броја и лошег колонизационог статуса, тако да они нису представљали „опасност“ за аграрне и друге власти, као бројне и на једном месту сконцентрисане колонистичке заједнице, посебно оне из динарских крајева Краљевине СХС.

Питање надеобе земљиштем српских оптаната из Румуније произилазило је из њиховог статуса избеглица са правима оптаната. Они су имали статус као и српски оптанти

⁹⁶ М. Мицић, *Искушење – живети у колонији*, Банатско Карађорђево 2008, 71.

⁹⁷ АВ, ф. 119, к. 58.

из Мађарске, који су се у већем броју и компактније населили у процесу колонизације у Краљевину СХС. Жупанијски аграрни уред из Великог Бечкерека 19. фебруара 1924. године добио је допис Министарства за аграрну реформу, по којем се оптантским породицама са 2-3 члана додељивало 5 к.ј. земљишта, а породицама са преко три члана 0,5 к.ј. по члану породице, док самци нису могли бити намењивани земљиштем.⁹⁸ Тако су оптанти Миливој Ђурин, Стева Раданов, Милан Васић и чланови Четврте аграрне заједнице у Новој Црњи, били намењени са по 3 к.ј. земље, што је било недовољно за издржавање њихових породица,⁹⁹ као и Спасоје Павлов(ић), оптант из Ченеја, намењен земљиштем у општини Горња Мужља код Великог Бечкерека. Захтев за повећањем површине земљишта које је С. Павлов(ић) упутио заједно са још четири оптантске породице из Мађарске 1931. године Пољопривредном одељењу Дунавске бановине одбијен је са образложењем за С. Павлова да „није пољопривредник, већ је запослен као железничар“.¹⁰⁰ Пет оптантских породица из Румуније насељених у колонији Горња Мужља жалило се 31. јула 1931. године Пољопривредном одељењу Дунавске бановине да су намењене са мањим површинама земљишта. Њихова жалба је убрзо одбијена а они су добили статус месних аграрних интресената¹⁰¹ и тек касније су, у процесу колонизације, изједначени са оптантима из Мађарске насељеним у салашарској колонији Горња Мужља. У честим ревизијама колонистичког статуса које су вршиле аграрне власти Краљевине Југославије, мењао се статус појединих колониста, па и површине земље којима су они располагали.

⁹⁸ М. Мицић, *Развитак нових насеља у Банату 1920–1941*, 286.

⁹⁹ АВ, ф. 119, к. 58.

¹⁰⁰ АВ, ф. 126/3 Пољопривредно одељење Дунавске бановине 56613/934.

¹⁰¹ АВ, ф. 126/3 40202/931.

Тако је Миливоју Ђулинцу, колонисти из Румуније, који је живео у колонији Војвода Бојовић, код Српске и Немачке Црње, а који је уживао статус добровољца, 25. јула 1932. године тај статус одлуком аграрних власти одузет, а са одузимањем статуса одузето му је и 6 к.ј. и 1.500 кв. хв земљишта, а остављено му је 1 к.ј и 1.200 кв. Хв, односно из статуса добровољца преведен је у статус оптанта.¹⁰² Група од 11 оптаната из Румуније, насељена у великој колонији Банатско Карађорђево, на прузи Велики Бечкерек – Жомбољ (од 1926. Велики Бечкерек – Кларија) у допису Пољопривредном одељењу Дунавске бановине од 29. јануара 1937. године, у којем су се жалили на одлуку Комисије за ликвидацију аграрне реформе Петровград, којом је њима експрописано земљиште из 1936. године, оптерећено финансијским и другим обавезама, навела обећања која су им као оптантима из Румуније дата приликом њиховог пресељења у Краљевину СХС (Југославију), као и каснијим ревизијама наделеног им земљишта. „Пошто смо ми, подносиоци ове жалбе, оптанти из Кр. Румуније, а нама је било речено приликом опције да ћемо добити земљу у Југославији као добровољци... Осим тога, приликом ревизије, у год. 1927. поново нам је речено да ћемо добити земљу као добровољци“,¹⁰³ дакле без плаћања закупа земљишта. Допис оптаната из Румуније био је део три дописа којом су колонисти, аутоколонисти, оптанти и добровољци-неборци, насељени у Банатском Карађорђеву, покушавали да у последњој фази колонизације, када је земљиште прелазило у пуно власништво наделеника, побољшају своју позицију и приближе се статусу добровољаца.¹⁰⁴ Појединци, српски

¹⁰² АВ, ф. 126/3 14 459/833.

¹⁰³ Историјски архив Зрењанин, ф. 99, Комисија за ликвидацију аграрне реформе Петровград, к. Банатско Карађорђево.

¹⁰⁴ М. Мицић, Трагање за егзистенцијом, Банатско Карађорђево 2015, 62-65.

оптанти из Румуније, насељени ван простора Баната, такође дуго нису успевали да реше свој статусни проблем. Тако је Миливој Телећан из Арада, који је опцијом од 22. јула 1922. године ступио у држављанство Краљевине СХС, ни до јесени 1932. године није био намењен земљиштем. У том тренутку М. Телећан је живео у Инђији, имао је 56 година и желео је да се колонизује на колонији Моја Воља.¹⁰⁵

Градња кућа за Србе досељене из Румуније, уз надеобу земљишта, била је основни проблем чијим би решавањем излазили из дугог стања привремености и започињали свој нови живот у Банату, али са друге стране новостворене југословенско-румунске банатске границе. Градња кућа означавала је извесну сталност у животу поремећеном чињеницом сеобе. Пошто је један део оптаната из Румуније био намењен земљиштем у општини Тоба, 17. марта 1925. године Четврта аграрна заједница из Нове Црње тражила је од Савеза аграрних заједница за Банат подизање кућа у Тоби. Председник аграрне заједнице, Душан Јованов(ић), 21. октобра 1925 . године упутио је захтев да се за потребе оптаната из Румуније додели 46 поткућница у колонији Леоновац, насталој на Леона-мајуру, између Српске и Нове Црње, „ако се не може добити Леоновац, да се 51 поткућница додели у колонији Руско Село“ навео је Д. Јованов(ић) 5. новембра 1925. године у поновљеном захтеву. Ипак, 10. фебруара 1926. српским оптантима из Румуније опредељене су поткућнице у колонији Леоновац, а чиновници Жупанијског аграрног уреда у Великом Бечкереку, Григорије Матешев – геометар и Павле Павловић – писар, изашли су у колонију и предали поткућнице у колонији Леоновац „по

¹⁰⁵ М. Телећан је био ратар из Арада. Имао је у Араду породичну кућу у ул. Куза-вода 33 и 6 к.ј. винограда. Био је један од активних чланова Српске гарде 1918. године у Араду и члан Српске православне црквене општине (АВ, ф. 99, Комисија за ликвидацију аграрне реформе Вуковар (1919–1941), а.ј. 882).

молбама“. За оптанте наделење поткућницама у колонији Леоновац стигла је 5. јуна 1926. године грађа за десет кућа; 25. фебруара 1927. године Аграрна заједница тражила је 40.000 комада цигала за зидање кућа, а 12. маја 1927. за потребе оптаната из Румуније тражено је 50.000 комада цигала, 10.600 црепова и 240 скокова (шоља).¹⁰⁶ У лето-јесен 1926. године оптанти из Румуније су у колонији Леоновац градили куће које нису довршили,¹⁰⁷ а су у пролеће 1927. године мислили су да их покрију, али куће нису биле до краја 1927. године сасвим завршене, јер су оптанти 3. јула 1927. године тражили „хитну позајмицу за наставак изградње отпочетих кућа“, што су поновили у још једном захтеву од 19. октобра 1927. године Савезу аграрних заједница за Банат, тражећи нови кредит. Куће нису биле сасвим завршене ни 1928. године. Т. Товладинац, председник Четврте аграрне заједнице, упутио је 28. фебруара 1928. године Савезу аграрних заједница за Банат допис, у којем је описао процес разградње мајура и навео потребе насељених оптаната за грађевинским материјалом:

„На колонији Војвода Степа (Леоновац) и околним пустарама грофа Андре Чекоњића руше се и распродају зграде од тврдог материјала, које се по јефтиној цени могу купити. Поједини људи откупљују такве зграде и установили смо да, осим грађе, стаје их цигла и цреп по комаду 25-30 пара. У интересу је ове заједнице, па и самог Савеза, да се обави откуп ових зграда, односно материјала, јер нам је врло потребно за градњу насељеничких кућа“. Међутим, ни 27. октобра 1928. године шест оптантских породица из Румуније још није било подигло куће у колонији Војвода Степа.¹⁰⁸

¹⁰⁶ АВ, ф. 119, к. 58.

¹⁰⁷ „Ништа до сада нисмо подигли“ – Т. Товладинац 24. децембра 1926. године (АВ, ф. 119, к. 58).

¹⁰⁸ АВ, ф. 119, к. 58.

Градњом куће, која се обично састојала од собе, кухиње и штале у продужетку, није се завршавало формирање простора за живот. Насељеничке куће од слабог материјала, често подигнуте на подводном земљишту, биле су склоне паду, тако да су поправке биле неопходне. У колонији Војвода Степа 16 оптаната из Румуније и Мађарске и девет добровољаца из Црне Горе, јуна 1932. године тражило је кредит за поправку кућа. Такође, како су породице бројчано расле, тако је простор изграђене куће постајао тескобан за живот. Зато је Пера Мићин, насељен у колонији Војвода Степа, 10. фебруара 1931. године тражио 3.500,00 динара од Савеза аграрних заједница за Банат „за довршење куће, као и продужење исте, пошто му ова није довољна за становање“.¹⁰⁹

Добијање мале површине некавалитетног земљишта, које је било изложено промени или узурпацији, и чињеница да су оптанти и добровољци из Румуније, као и други колонисти, остали дуго без сталног места боравка, односно у привременом смештају у „кирији“ или на мајурима, учинила је оптанте из Румуније покретљивим, јер су, да би прехранили породице, били у сталном покрету и потрази за послом, а после надеобе земљиштем и изградње кућа, део оптаната се премештао из једне колоније ка другој у потрази за квалитетнијом земљом и у жељи да се населе међу „земљацима“, али и ка градовима Краљевине СХС, где се лакше долазило до посла и средстава за живот. Тако се 5. априла 1925. године оптанти Никола Товладинац налазио на раду у Београду, Рајко Товладинац у Ковину, Јосиф Кресих у Перлезу; 17. новембра 1925. године оптанти Недељко Рајков(ић) послом се налазио у Панчеву, 10. октобра 1929. године Наум Стојшин(ић) у Београду, Ђура Марић у Вршцу, Душан Јованов(ић) у Великом Бечкереку, где је 31. децембра

¹⁰⁹ АВ, ф. 119, к. 58.

1939. године радио као поштар.¹¹⁰ Рада Мишић, добровољац насељен у колонији Војвода Бојовић, 1927. године се преселио у Београд, где је радио као „киријаш“ и на физичким пословима али, се после неколико година, вратио у колонију Војвода Бојовић.¹¹¹

На простору бившег велепоседа А. Чекоњића или у његовој близини насељени оптанти и добровољци налазили су се у сталном покрету, мењајући место становања. Тако су се са мајура Малог и Великог Сигета, код Српске и Немачке Црње, у 10 км. удаљену колонију Војвода Степа населили оптанти Васа Мартинов, Јаша Мишић, Павле Глођајић, Рада Павлов, Богољуб Глоговчан, Обрад Радулов, Славко Марић, Ђура Рајшић, добровољац Рада Мићин из Сараволе, који је прво био намељен земљом у колонији Александрово; са Јожеф-мајура код Нове Црње доселио се оптанти Бошко Савић; из Кларије у Војвода Степу били су насељени оптанти Душан Јованов(ић) и Лаза Стојић. Из Бегејског Светог Ђурђа у колонију Војвода Степа доселила се Вукосава Јованов(ић) из Ченеја, где је боравила још априла 1925. године. Из привременог смештаја на мајурима у Банатском Душановцу, у којима се налазио 19. фебруара 1925. године, у Војвода Степу се населио Деспот Станков(ић) из Ченеја.¹¹² Из колоније Војвода Степа неки од оптаната селили су се даље, и ова колонија за њихов живот у Краљевини СХС била је само етапни простор. Тако се Пера Мићин 1937. године преселио у Петровград; оптанти Васа Мартинов, Душан Јованов(ић), и Бошко Савић преселили су се у оближњу колонију Војвода Бојовић. Душан Јованов(ић) касније се преселио у Петровград а 1931. године тражио је да приступи Аграрној заједници у колонији Војвода Бојовић, где му је

¹¹⁰ АВ, ф. 119, к. 58.

¹¹¹ М. Мицић, н. д., 36-37

¹¹² АВ, ф. 119, к. 58.

било место становања.¹¹³ Сеоба оптаната из оближњих банатских колонија у колонију Војвода Бојовић била је покренута због присуства веће колонистичке групе из српских села у Румунији који су живели у овој колонији близу Српске и Немачке Црње, а уз саму банатску границу. Тако је 14. јула 1934. године Бошко Савић, оптант из Српског Св. Мартона, продао кућу Илији Павковићу добровољцу из Јошана код Удбине у Немањиној бр. 70 у Војвода Степи и иселио се у колонију Војвода Бојовић, јер је „кућу хтео поставити у близини својих ранијих сељака“.¹¹⁴ Гена Стојшин(ић), оптант из Ченеја, 1928. године прешао је из колоније Банатско Карађорђево у колонију Војвода Степа, а 28. априла 1932. године преселио се из колоније Војвода Степа у колонију Војвода Бојовић на поткућницу Милана Миланова.¹¹⁵ Александар Свилегаћин, из Српског Семартона, преселио се 1925. године из Модоша, где је боравио, у Банатско Карађорђево.¹¹⁶ Васа Барбулов, насељен у Банатском Карађорђевоу, 1928. године преселио се у старо село Перлез код Великог Бечкерека, а Арон Стокин(ић) је такође 1930. године напустио ново насеље.¹¹⁷ Услед неквалитетног и подводног земљишта из колоније Банатски Душановац 28. септембра 1929. године премештено је на салашарску колонију поред мађарског насеља Горња Мужља код Великог Бечкерека, која је располагала са 70 салаша, 37 оптантских и 17 добровољачких породица, међу којима и шест оптантских породица из Ченеја.¹¹⁸ На мужљанским салашима тако су се нашле породице Јоце Жаркова, Ђоке и Ивана Ненадова, Боге Стефанова(ића), Среје и Спасоја

¹¹³ АВ, ф.119, к. 56.

¹¹⁴ АВ, ф.119, к. 57.

¹¹⁵ ИАЗ, ф. 99, к. Банатско Карађорђево.

¹¹⁶ АВ, ф. 119, к. 58.

¹¹⁷ М. Мицић, *Српски оптанти из Ченеја*, 141.

¹¹⁸ Н. Гаћеша, н. д., 344.

Павлова (ића).¹¹⁹ Међутим, било је и оптаната који су се вратили у своја села у Румунији. Тако се оптант Душан Савић 1928. године вратио у Румунију из колоније Банатско Карађорђево, јер његову земљишну компетенцију 1930. године обрађивало је петорица колониста.¹²⁰ Године 1930. констатовано је да су двојица колониста, Љубомир Павлов(ић) и Милош Томић „пребегли у Румунију због извесних злочинастава, тако да је њихова земља стављена на располагање“.¹²¹

ДБСР

www.dbsr.ro

¹¹⁹ АВ, 126/3 56 613/934.

¹²⁰ ИАЗ, ф. 99, к. Банатско Карађорђево.

¹²¹ АВ, ф. 119, к. 58.

У БАНАТСКИМ КОЛОНИЈАМА

У новим банатским насељима, формираним уз нову банатску границу или у њеној дубини, нашле су се у процесу колонизације Баната и мање групе српских колониста из румунског Баната у колонистичком статусу оптаната и у мањој мери добровољаца. Те групе живеће су у заједници са осталим колонистима, најчешће из динарских крајева Краљевине СХС (Југославије), и представљале су сегмент завичајне разноликости нових банатских насеља која, су у процесу колонизације тек градила свој локални идентитет.

Између нове југословенско-румунске границе и насеља Српска и Немачка Црња настала је колонија Ново Село (од 1930. године Војвода Бојовић). Основну масу насељеника колоније чинили су месни аграрни интресенти из оближње Српске Црње, беземљаши или са веома мало земље, 25 породица српских досељеника из румунског Баната (11 добровољачких породица и 14 оптантских), као и мања група добровољаца која се од 1932. године населила у колонији а који су били пореклом из Босне, Херцеговине и Црне Горе, укупно 249 породица, тако да су српске породице из Румуније чиниле 10% од укупно насељених породица.¹²² Мања група српских добровољаца и оптаната из румунског Баната 1921–1922. године била је привремено смештена на оближњим мајурима Малом и Великом Сигету, а потом је почела да гради куће у новом насељу. Породица добровољца Раде Мишића из Српског Св. Петра, на пример, 1926. године купила је недовршену кућу у колонији.¹²³ Српске породице из Румуније биле су оснивачи колоније, а међу њима се налазила добровољачка заједница од 11 породица. Колонију

¹²² М. Мицић, *Развитак нових насеља у Банату*, 142.

¹²³ М. Мицић, *Српски добровољци у насељу Војвода Бојовић*, 37.

је махом чинило староседелачко становништво оз оближње Српске Црње, а налазила се најближе селима са друге стране банатске границе из којих су потицали колонисти, тако да је она, у извесној мери, била циљ досељавања појединих породица српских оптаната из Румуније из оближњих колонија. Као и у другим новим насељима, материјална и социјална позиција досељеника била је тешка. Тако је Аркадије Мишковић, добровољац из Прекаја, 22. маја 1938. године продао јутро земље да би набавио неопходна пољопривредна радила и стоку. Бошко Савић, оптант из Српског Св. Мартона, 25. јуна 1939. године обратио се Аграрној заједници са захтевом за позајмицом од 1.500,00 динара ради куповине коња, јер „коњ је угнуо и не може обављати свој ратарски посао“. Истог дана, 25. јуна 1939. године, Аграрној заједници се обратио и Арса Бачвански, добровољац из Ченеја, који је поседовао трактор, са захтевом за позајмицом од 2.000,00 динара ради куповине вршалице, што говори о материјално боље стојећем колонисти.¹²⁴

У колонији Војвода Степа, удаљеној 10 км. од југословенско-румунске границе, на бившем Леона-мајуру велепоседа А. Чекоњића, насељене су 642 породице из Лике, Босне, Херцеговине, Црне Горе, Далмације, Баније, Кордуна, српских села између Велике Кикинде и Великог Бечкерека (Меленци, Кумане, Карлово), као и српски оптанти из Мађарске (Батања) и Румуније. У колонији се населило 24 породица Срба из Румуније, од којих пет са статусом добровољца (Пера Мићин, Саравола; Видосав Аврамов, Немет; Лаза Батањац насл., Српски Св.Петар; Лаза Мишковић, Варјаш; Стеван Стојић)¹²⁵ али су се од 22 породице српских досељеника из Румуније из колоније између два светска рата иселиле 3 породице у оближњу колонију Војвода Бојовић, тако да је у колонији, у другој

¹²⁴ АВ, ф. 119, к. 56.

¹²⁵ ИАЗ, ф. 99, Именични регистар аграрних интресената.

половини четврте деценије 20. века, становала 21 породица Срба из Румуније, што је износило 3,3% од укупно насељеног становништва.¹²⁶ У колонији Војвода Степа такође је био надељен земљиштем добровољац Јоца Сујић из Краљевца, из Банатске Црне Горе, али није познато да је био насељен у колонији.¹²⁷ У самом насељу десетак породица српских оптаната из Румуније налазило се на југозападном ободу колоније, а остале породице населиле су се у различитим деловима села. Тако се породица Пере Мићина налазила у улици Петра Кочића, где су били насељеници из Црне Горе (Никшић) и Босне (Вишеград).¹²⁸ Српски оптанти из Румуније махом су били сиромашног материјалног стања, као већина колониста у новом насељу. Тако се од оптанта Мише Бачванског није могла 24. децембра 1930. године наплатити казна од 125 динара због непохађања детета у школу јер „именовани не поседује предмете који се могу запленити“.¹²⁹ Славко Марић, оптант из Варјаша, узимао је у закуп земљу која је припадала школи, што указује на особу солидног имовног стања, а такође је био и члан Школског одбора у школи у новом насељу, што говори о особи знатног угледа.¹³⁰ Такође је С. Марић 17. фебруара 1935. године закупио 4 к.ј. земљишта ненасељеног добровољца из околине Љубиња Саве Ђоге.¹³¹ Деспот Станков(ић) из Ченеја 1927. године био је члан Управног одбора Четврте аграрне заједнице, а 1929. године, када је карактер те заједнице промењен приливом чланова пореклом из Лике, Црне Горе, Босне и Далмације, био је њен председник, што говори о његовом угледу и ауторитету.

¹²⁶ М. Мицић, *Прве деценије трајања*, Зрењанин 1997, 152-170.

¹²⁷ ИАЗ, ф. 99, Именични регистар аграрних интересената.

¹²⁸ Сведочење Илија Мићин, син Пере Мићина.

¹²⁹ Архив Основне школе Војвода Степа, Општа преписка.

¹³⁰ АОШВС, Општа преписка.

¹³¹ АВ, ф. 119, к. 57.

Вукосава Јованов(ић), удовица из Ченеја, насељена у колонији Војвода Степа, појављује се као особен пример у процесу колонизације Баната. Она је 3. априла 1926. године ступила у Четврту аграрну заједницу и постала једна од три жене које су биле носиоци колонизационог статуса (осим ње то су: Емилија Владисављев и Даница Јањатов). Као особа од ауторитета, она је 1927. године изабрана за члана Надзорног одбора ове заједнице и била једина жена у органима аграрних заједница не само у Банату.¹³² У својој кући у колонији Војвода Степа (Зетска 19), В. Јованов(ић) је отворила трговину на мало.¹³³

У колонији Банатско Карађорђево, у којој је било насељено 1.026 породица колониста, највише из Лике (66%), али и из Босне, Црне Горе, Херцеговине и Баната, населило се 11 породица српских оптаната из Румуније, од чега 5 из Ченеја и 5 из Српског Св. Мартона, што је износило 1,1% насељених породица у овој великој колонији.¹³⁴ У Књизи рођених у општинској управи у Честерегу забележено је рођење Душана, сина Јоце Пасуљског (Пасуљевић) из Српског Св. Мартона 10. августа 1924. године, што је први помен оптаната из српских села у Румунији у општини Честерег, око које су се налазили мајури велепоседа А. Чекоњића.¹³⁵ Две породице из мале оптантске заједнице у Банатском Карађорђеву, Барбулов и Стокин(ић) 1928, односно 1930. године, иселиле су се из колоније, тако да је 11 оптантских породица остало да живи у Банатском Карађорђеву. Поред њих земљиштем у Банатском Карађорђеву били су намељени и добровољци Иван Гојков(ић) из Ченеја, Аркадије Пејанов из Српског Св.

¹³² АВ, ф. 119, к. 58.

¹³³ Сведочење Остоје Мицића.

¹³⁴ М. Мицић, *Искушење – живети у колонији*, 23-24.

¹³⁵ Архив Месне канцеларије Честерег, *Књига рођених*.

Мартона и Драгутин Пасуљски из Српског Св. Мартона,¹³⁶ али нема података да су они насељени у овој великој колонији. Аркадије Пејанов и Драгутин Пасуљски били су такође наделени делом земљишта и у атару Српског Итебеја, где су се и населили у продужетку старог насеља названог Ново Село, где су им били одређени кућни плацеви.¹³⁷ У јавном животу највеће добровољачке колоније у Краљевини Југославији, о оптантским породицама из Румуније постојао је спорадичан помен. Тако су се приликом спора Ђуре Гавранчића, „бирташа из Великог Бечкерека“, и општинске управе Банатско Карађорђево, поводом плаћања таксе за подигнуту шатру за Видовдан 1932. године, као сведоци појавила два насељена оптанта из Румуније, од којих је Јоца Пасуљевић изјавио да је „полицајац тражио да тужилац плати тражену таксу“ и да је „полиција обуставила свирку“, а други сведок, Александар Свиленгаћин, изјавио је да је „под шатром било свега 7-8 гостију“ и да је „музика свирала“.¹³⁸ Крајем 1932. и током првих месеци 1933. године породица Александра Свиленгаћина из Банатског Карађорђево, по занимању колара, била је предмет полицијске пажње због повратка Александровог брата Живе и његове породице из Совјетског Савеза.

Комесаријат полиције у Марибору упутио је следећи извештај 22. децембра 1932. године:

„12.12.1932. год. допутовала је из Аустрије Свиленгаћин Евгенија, рођ 1894. у Николајевску, срез кузнички, губернија саратовска, кројачица. 8.12. кренула је из Москве са сином Александром (9 год.). Иде ка мужу који борави у Великом Бечкереку, а који се из СССР-а вратио 23.11.1931. год. са ћерком Лидијом (7 год.).

¹³⁶136 ИАЗ, ф. 99, Именични регистар аграрних корисника.

¹³⁷137 Група аутора, *Српски Итебеј казивања и записи*, Српски Итебеј 1998, 55-56.

¹³⁸138 АВ, ф. 126/2 Управно одељење Дунавске бановине 63 645/932.

О стању у СССР-у изјављује да је тамо велико незадовољство међу радницима и сељацима и да влада велика глад“.

Предстојништво градске полиције у Великом Бечкереку 10. јануара 1933. године написало је извештај који гласи:

„Свиленгаћин Евгенија пропутовала је 15.12. кроз Велики Бечкерек, где је дочекао муж Жива, и скупа су продужили већ тог дана пут у Банатско Карађорђево, где стално станује већ годину дана код свог брата“.

Срески начелник среза Јаша Томић, по добијеном извештају Општинског поглаварства у Банатском Карађорђеву и жандармеријске станице у Честерегу 21. марта 1933. године, на следећи начин се осврнуо на овај „случај“, одбацујући чињеницу да „сумњиво лице“ станује у „његовом срезу“ :

„Именована је дошла код свог мужа Свиленгаћин Живе, који повремено долази код свог брата Александра, становника општине Банатско Карађорђево у посету, али већину времена проводи у Великом Бечкереку као опанчарски радник.“

6. априла 1933. године Предстојништво Градске полиције у Великом Бечкереку закључило је предмет следећим извештајем:

„Свиленгаћин Жива дошао је из Русије 1931. год. са ћерком Лидијом и настанио се код брата Свиленгаћин Александра, колара, у Банатском Карађорђеву. За време боравка у Карађорђеву Свиленгаћин Жива је у више махова долазио у Велики Бечкерек код овдашњег опанчара Живе Сенећана да проучи овај занат, пошто је у Русији сво време радио на пекарском занату. Из Русије је познавао Живу Сенећана, са којим је био у војсци за време рата.

1.4.1933. год. Свиленгаћин Жива доселио се сасвим у Велики Бечкерек и населио се у улици Цара Душана бр. 122, отпочевши да ради свој занат.¹³⁹

Такође, према извештају општинске управе из Банатског Карађорђева од 25. јануара 1937. године о одржаним општинским изборима 6. децембра 1936. године, када се догодио инцидент због којег су поништени општински избори, заменик председника на Првом бирачком месту био је оптант из Румуније Јоца Пасуљски, који се у овом извештају појављује под тим презименом:

„Негде око 19 час. на прво бирачко место, где су били председник Илија Аралица и његов заменик Јоца Пасуљски, ушао је посланик др. Војислав Дошен да протестује због неправилности рада бирачких одбора. У међувремену непознато лице из бирачког списка ишчупало је два листа, па се тачно није могао утврдити изборни резултат“¹⁴⁰

У колонији Руско Село населило се 345 породица из Баната, Лике, Босне, Херцеговине и Црне Горе, међу којима и шест породица Срба из Румуније, што је износило 1,7% насељених породица, односно колониста из Румуније. Од шесторице досељеника из Румуније петорица су била са статусом добровољаца, што је био најповољнији колонистички статус у процесу колонизације. Поред насељених добровољаца у колонији Руско Село, земљом су наделени и добровољци Тоша Митрић из Фенлака и Ђурица Павлов(ић) из Ченеја¹⁴¹ али они нису били насељени у Руском Селу.¹⁴² Добровољац из Великог Семиклуша Љубомир Пајтић био је један од виђенијих и богатијих насељеника у колонији. Имао је једну од кафана у новом

¹³⁹ АВ, ф. 126/2 4795/933

¹⁴⁰ ИАЗ, ф. 77, Среско начелство Јаша Томић, к. 1.

¹⁴¹ ИАЗ, ф. 99, Именични регистар аграрних интресената.

¹⁴² Ђ. Павлов(ић) се из Руског Села преселио у Велику Кикинду (Сведочење Спасоја Граховца).

насељу која је била центар друштвеног живота колониста, а 1928. године постао је први председник Ловачког друштва у рускоселској колонији, које је окупљало 10 Срба колониста и 5 староседелаца Мађара, што је било једно од ретких места у Руском Селу у којем су Срби и Мађари између два светска рата деловали заједно¹⁴³.

Потпуно специфична била је салашарска колонија Горња Мужља у околини овог великог мађарског насеља код Великог Бечкерека (Петровграда), коју су формирале, на 70 салаша, 53 оптантске и 17 добровољачких породица. Већина оптаната у колонији Горња Мужља били су оптанти из Мађарске, највише из поморишке варошице Батање, а међу њима налазило се и шест оптантских породица из Ченеја, што је износило 8,5 % насељених породица. Због лоше ритске земље колонисти у салашарској колонији наделјивани су са по 19 к.ј. земљишта, и то 11 к.ј. обрадивог земљишта и 8 к.ј. слатинастог пашњака.¹⁴⁴ Једино оптант С. Павлов(ић), који је био запослен у државној служби (железничар), имао је 3 к.ј. земљишта. Оптанти из Румуније живели су на следећим салашима: Стеванка удовица Боге Стеф(в)анов(ића) на салашу бр. 5 и располагала је са 19 к.ј. земљишта; Среја Павлов(ић) живео је на салашу бр. 27 и имао је 19. к.ј. земљишта; Иван Ненадов живео је на салашу бр. 42 и располагао је са 18. к.ј. и 1.285 кв. хв.; Ђока Ненадов живео је на салашу бр. 48 и имао је 19 к.ј. земљишта и Јоца Жарков живео је на салашу бр. 68 и имао је 18.к.ј. и 929 кв. хв.¹⁴⁵

Као појединци, Срби из Румуније налазили су се и у другим банатским колонијама. У колонији Мали Сигет, 1 км. од Банатског Аранђелова, живео је Тодор Игњатов из Шилингије, који се населио на мајур Мали Сигет 1924.

¹⁴³ М. Мицић, *Једна колонија у Банату – формирање рускоселске колоније (1920- 1941)*, 256.

¹⁴⁴ М. Мицић, *Развитак нових насеља*, 206.

¹⁴⁵ АВ, 126/3 56 613/934.

године и имао је четворочлану породицу.¹⁴⁶ Сава Сабљић, оптант из Сараволе, био је једини оптант у највећој колонији у Краљевини Југославији, Александрову, али је био најпознатији и најзначајнији трговац у насељу.¹⁴⁷ Оптант из Румуније Сава Кузманов, насељен у колонији Павлиш код Вршца, располагао је 1939. године само са виноградом од 1.400 кв. хв., значи непуним 1 к.ј. земље, а имао је седмочлану породицу.¹⁴⁸ У колонији Потпорањ код Вршца колонизован је био оптант Михаило Рајков. Међу 99 оптаната из Мађарске, у колонији Ковин 6. фебруара 1934. године налазио се и један српски оптант из Соколовца, у Румунији. Био је то Војислав Пичикин (31 година), који је имао седмочлану породицу.¹⁴⁹ У колонији Путниково код Уздина, коју су формирали српски оптант из села Бате код Будимпеште, 1932. године доселио се оптант из Српског Св. Петра Станко Сабљић (рођ. 1891.) са женом Милицом и синовима Богољубом и Љубомиром, који су 1920. године рођени у Српском Св. Петру.¹⁵⁰

¹⁴⁶ М. Мендрагић, н. д., 292.

¹⁴⁷ М.Цветић. *Хроника Александра I*. Зрењанин 1998,55

¹⁴⁸ АВ,ф.119,к.70.

¹⁴⁹ ИАЗ, ф.99 ,к.Ковин

¹⁵⁰ Р.Анђелковић,*Бата-Путниково*,Београд 2004,98

www.dbsr.ro

ЗАКЉУЧАК

Под утиском дугога и напетог разграничења Краљевине СХС и Краљевине Румуније у Банату (1918–1923), појачаних националних нетрпељивости на тлу Баната које су биле последица Великога рата, појачаног врења изазваног аграрном реформом у два државама и социјалних напетости изазваних последицама рата и утицајима бољшевичке револуције у Русији, незнатан део српског становништва које је остало у румунском делу Баната, махом српских добровољаца у Великом рату, и аграрне сиротиње, преселио се са друге стране нове банатске границе у колоније југословенског Баната. Њихова сеоба била је мотивисана потребом за наделљивањем аграрне земље у новој југословенској држави и жељом да се живи у матичној држави у условима појачаних европских национализма. У новим банатским насељима и колонијама насталим између два светска рата (35 колонија), у којима је живело пред Други светски рат око 30.000 становника, населило се укупно 75 породица српских оптаната и добровољаца из Румуније, што би износило, ако је просечна величина насељеничких породица у банатским колонијама износила 5,5 чланова, 413 особа или 1,4% од укупно насељеног становништва. Највећи удео српског становништва из Румуније насељеног у колонијама југословенског Баната био је у колонији Војвода Бојовић (10%, тј. 25 породица) и салашарској колонији Горња Мужља (8,6%, тј. 6 породица), а бројчано, поред колоније Војвода Бојовић у Војвода Степи (21 породица), Банатском Карађорђеву (11 породица) и Руском Селу (6 породица), тако да се у овим насељима може говорити тек о минијатурним колонистичким заједницама Срба из Румуније, које су допуњавале завичајни колонистички мозаик у њима.

Процес банатског разграничења и релативна српска већина на простору југословенског Баната одредили су циљеве колонизационе политике Краљевине СХС између два светска рата у Банату. Формирање колонија састављених махом од српских ратних ветерана-добровољаца из динарских крајева, колониста и аутоколониста, као и српских оптаната из Румуније и Мађарске, било је у функцији заштите нове банатске границе, измене етничких односа на тлу Баната и довеђења становништва доказано верног новоствореној држави чином добровољства у светском рату или опредељењем за оптацију. Новоуспостављена банатска граница, чије је исцртавање било праћено узнемирењем становништва, гласинама и њеном променљивошћу до краја 1923. године, што је чињеница која је старо и новодосељено становништво Баната чинила несигурним, довела је до мањих покрета српског становништва из румунског дела Баната ка југословенском и румунског становништва из југословенског Баната ка румунском делу Баната. Срби из Румуније ка југословенском делу Баната кретали су се под теретом великих очекивања, усталом као и сва колониистичка популација у Банату. Аграрна реформа и стварање колонија у Банату и Бачкој били су „позив“ новоформиране државе да део српског становништва из Румуније и Мађарске пређе у њу са очекивањима надеобе земљиштем и могућношћу да живи у својој националној држави. И док је оптација Срба у Мађарској добила масовне размере, из румунског дела Баната ка југословенском кренуле су тек сеобе појединих српских породица и мањих колониистичких група, појединих интелектуалаца, поседника који су изгубили земљу у румунској аграрној реформи, породица српских добровољаца у Великом рату, аграрне сиротиње жељне земље и нове социјалне шансе. Историјска искуства међусобних односа Срба и Румуна била су позитивна, без међусобних крупних историјских сучељавања и сукоба; Краљевина Србија и Краљевина Румунија у Великом рату налазиле су се на истој

ратној страни, са истим ратним савезницима, који су као победници одређивали судбину Европе после 1918. године. Напетости које су се јављале у процесу петогодишњег банатског разграничења између две државе амортизоване су напорима заједничке савезнице Француске; 1921. године, под утицајем Француске, две државе и Чехословачка створиле су савез Малу Антанту, која је била антибољшевички и антиревизионистички настројена, а 1922. године брак између југословенског владара Александра Карађорђевића и румунске принцезе Марије био је знак савезништва и пријатељства између две државе и два народа. У таквим историјским околностима, иако је у процесу разграничења било узајамних нетрпељивости и неповерења, српско становништво које је остало у румунском делу Баната могло је да се осећа сигурним, што је у великој мери смањило снагу „позива“ у сеобу ка матичној земљи.

У условима ненаданог стварања југословенске државе 1918. године, сама југословенска држава била је у својој првој фази у процесу сопственог организовања и јављала се као несигурна идентитетска конструкција, са бројним непријатељима и споља и изнутра, и несигурним границама. Аграрна реформа притом је вршена половишно, компромисно, уз велики притисак велепоседника и политичких странака, са неразговорним циљем да се задовоље и велепоседници и аграрна сиротиња, а да се пацификује аграрно незадовољство сељачких маса. У таквим условима процес колонизације у Банату био је тек делимично организован, а колонијалне заједнице које су земљиште добијале у закуп а не у власништво и које су живе у привременом смештају, обично на велепоседничким мајурима, без пољопривредних радила, стоке, семена, хране и знања о обради земљишта, биле су често остављене саме себи. Српске породице које су стизале из румунског дела Баната и улазиле у процес колонизације југословенског дела Баната на простору од Српске и Немачке Црње до Великог

Бечкерек, уз комуникацију, пругу Жомбољ – Велики Бечкерек, биле су породице српских добровољаца из Првога светског рата и тзв. „избеглице са правима оптаната“; том формулацијом су досељеници из Румуније изједначавани са статусом оптаната који су имали Срби из Мађарске или Хрвати из Истре. Добровољци из српских села у румунском делу Баната намељивани су са 8 к.ј. и 1.100 кв. хв. и својом позицијом у процесу колонизације везивали су се за друге српске ветеране-добровољце, најчешће из динарских крајева, и с њима су чинили целину формирану на темељу заједничког ратног искуства и позиције „људи нове државе“ током колонизационог процеса у Банату. Кретање мање групе српских добровољаца из Румуније са насељеним личким добровољцима из Ченеја ка колонији Руско Село у процесу корекције банатских граница 1921–1923 године, њихово заједничко организовање у аграрну заједницу,¹⁵¹ заједништво у колонији Војвода Бојовић насељених добровољаца из румунског дела Баната, Црне, Горе, Босне и Херцеговине,¹⁵² показује да се насељени добровољци из српских села у Румунији нису осећали само као део малих оптантских завичајних заједница, него и као део основног колонизационог ткива у Банату између два светска рата – српских ратних ветерана-добровољаца.

Српске породице из румунског дела Баната које су имале колонизациони статус оптаната биле су намељиване са мање земљишта и у колонизационом процесу, услед своје малобројности, расутости и неорганизованости, били су рубна појава. Као целина српски оптанци из Румуније

¹⁵¹ М. Мицић, *Једна колонија у Банату – формирање рускоселске колоније*.

¹⁵² „Када недеља дође, Рада и добровољци су кошуље пеглали и фина одела облачили. Сви заједно су у Црњу у цркву ишли, па у кафану Код Констатиновића“ – сведочење је Владе Мишића, сина добровољца Раде Мишића, насељеног у колонији Војвода Бојовић (М. Мицић, *Српски добровољци у насељу Војвода Бојовић*, 38).

појављују се само у организацији Четврте аграрне заједнице (оптаната) формиране у Новој Црњи крајем 1924. године, која је окупљала 50–60 оптантских породица из Румуније, али које су живеле расуто као поједине породице и у мањим заједницама на мајурима (пустарама) и у „кирији“ у старим насељима на простору између Велике Кикинде, Српске и Немачке Црње, Јаше Томића и Бегејског Св. Ђурђа, дакле на релативно великом простору у близини или у дубини новостворене границе. Четврта аграрна заједница, као организација српских оптаната из Румуније, којом су они „снабдевани“ кредитима за градњу кућа, набавку пољопривредних радила и хране, деловала је у периоду 1924–1928. године, када је знатан део оптаната изашао из ове аграрне заједнице услед реализације градње кућа у новим банатским насељима и када су у аграрну заједницу ушли у већем броју српски оптантци из Мађарске, добровољци и колонисти из Црне Горе, Далмације и Босне, који су и преузели руководство заједнице. Притом, у односу аграрних власти према оптантима из Румуније видљив је њихов периферни статус у колонизацији Баната. Српски оптантци наделјивани су мањим површинама земљишта у складу са величином породице; често неки од њих нису добијали земљиште јер нису имали потребну документацију или су улазили у статус месних аграрних интресената који су добијали мале површине земљишта. Српски оптантци из Румуније наделјивани су у већем броју земљиштем у политичкој општини Тоба код Нове Црње, које је било предмет аграрног спора, узурпације од стране локалних Мађара, у којој на крају није извршена аграрна реформа и колонизација, а земљиште је појединим наделјеницима било удаљено 10–22 км. од тренутног места становања, тако да нису могли да обрађују земљу, морали су је издавати у закуп и узимати земљиште у закуп или наполицу у месту становања. Животни услови у привременом смештају на мајурима били су лоши, материјална позиција оптаната често

неподношљива, а осећај да их „њихова“ држава „не гледа“, да се према њима опходи са врло мало поштовања, били су осећај који је оптанте притискао. Појачано национално осећање које су српски оптанти интезивирали у себи услед сеобе у матичну земљу, упркос тешким условима живота и неразумевању власти, изражавало се и путем „посрбљивања“ презимена, односно честог додавања „-ић“ банатским презименима, легитимишући тако своју појачану националну припадност унутар сопственог идентитета, али и пред средином у коју су дошли или пред властима. Тако су се у архивској грађи презимена српских насељеника из Румуније често јављала у две варијанте (Павлов-Павловић, Јергованов-Јерговановић, Лазарев-Лазаревић, Пасуљски- Пасуљевић, Стокин-Стокић, Гојков-Гојковић, Огњанов-Огњановић итд.).

Насељене српске породице из Румуније у банатским колонијама биле су део нових заједница у формирању, које су у процесу настанка нових насеља трагале за својим новим локалним идентитетом. Без обзира што су се Срби из румунског дела Баната селили у оквиру свог завичаја, што су били Срби-Банаћани, у очима средине у коју су долазили, од стране локалног српског становништва они су били „странци“, „дођоши“, чиме је означавана и њихова нежељеност на простору колонизације као конкурената за надеобу велепоседничке земље локалном српском становништву. Жалба на српске добровољце из румунског дела Баната насељене на велепоседу А. Чекоњића код Српске и Немачке Црње 1921. године од стране Српске земљорадничке задруге из Српске Црње, констатација од стране протојереја Ж. Стакића 1924. године да су у Новом Селу код Српске и Немачке Црње насељени и „неки странци из Румуније“, показују да сукоби новодосељеног и староседелачког становништва у Банату између два светска рата нису били културолошки конфликт, већ борба за надеобу земље ослобођене аграрном реформом. Када су добровољци из колоније Војвода Бојовићи из румунског дела

Баната, Црне Горе, Босне и Херцеговине, долазили недељом у Српску Црњу у цркву и кафану, староседоци су њихов долазак коментарисали: „Гле, како су се дошљаци удесили!“, не разликујући их завичајно.¹⁵³ Унутар нових банатских насеља, досељени Срби из румунског Баната међусобно су се ослањали једни на друге, међусобно се испомажући и дружећи се, и на тај начин обнављајући своје завичајно памћење. Бошко Савић из Српског Св. Мартона 1930. године преселио се из колоније Војвода Степа у колонију Војвода Бојовић, да би „био у близини савојих ранијих сељана“, што није означавало само дружење, него и однос међусобне помоћи. Инцидент у кафани у колонији Банатско Карађорђево за Видовдан 1932. године затекао је заједно Александра Свиленгаћина и Јоцу Пасуљског, српске оптанте из Румуније, што показује степен блискости и контаката људи из румунског дела Баната насељених у новим банатским насељима.

У колонијама Баната у збиру завичајне разноликости (Босна, Херцеговина, Црна Гора, Лика, Банија, Кордун, Далмација, српски оптанте из Мађарске) јављали су се током формирања колонија и Срби из Румуније као мала завичајна заједница. Њихов број и удео у становништву нових банатских насеља био је мали и једва видљив. Већина њих била је сиромашна, неки чак и изузетно, због тога што су наделени малим површинама земље, али било је и оних који су материјално били „боље стојећи“ или су у новим насељима заузимали и уживали већи углед, што код неких од њих није директно било везано за материјалну позицију. Такви су, на пример, били Арса Бачвански у колонији Војвода Бојовић, Славко Марић, Деспот Станковић и Вукосава Јовановић у колонији Војвода Степа, Љубомир Пајтић у колонији Руско Село, Сава Сабљић у колонији Александрово, Јоца Пасуљски у колонији Банатско Карађорђево.

¹⁵³ М. Мицић, н.д., 38.

www.dbsr.ro

**СРПСКИ ДОБРОВОЉЦИ ИЗ РУМУНСКОГ БАНАТА
ДОШЛИ ИЗ САД**

1. Апостоловић Томе Јефта, 1868, ратар, Молдава
2. Аранђеловић Раде Тома, 1893, ратар, Ченеј
3. Арсић Васе Васа, 1889, ратар, Немет
4. Бакин Мије Рада, 1880, ратар, Српски Св. Мартон
5. Баланџан Данила Милош, 1885, пекар, Српски Св. Петар
6. Бојета Симе Јоца, 1884, ратар, Темишвар
7. Величков Ранка Милан, 1881, ратар, Српски Св. Петар
8. Диму Симе Јован, 1897, ратар, Рерој Долж
9. Баковић Аксентија Марко, 1876, ратар, Чанад
10. Јовичић Пере Јован, 1881, ратар, Иванда
11. Јерговановић Васе Светислав, 1885, ратар, Немет
12. Карђеш Среде Рада, 1882, ратар, Варјаш
13. Кеверешан Николе Никола, 1885, ратар, Краљевац
14. Корат Ивана Никола, 1893, ратар, Топрђа
15. Крачун Илије Паја, 1889, ратар, Чанад
16. Кукуљ Мије Тоша, 1866, ратар, Ченеј
17. Лазарев Живка Рада, 1893, ратар, Варјаш
18. Марјанов Живка Лешко, 1885, ратар, Нађфала
19. Марков Стојана Жива, 1884, ратар, Дињаш
20. Митрофан Томе Иван, 1891, ратар, Корнацељ
Калембер
21. Мићин Ђурице Рада, 1888, ратар, Саравола
22. Мишић Јовете Јова, 1874, опанчар, Дента
23. Мунта Николе Јован, 1882, ратар, Теамаћен
24. Недин Ђоке Арон, 1896, лимар, Мали Бечкерек
25. Николић Аркадија Стеван, 1886, ратар, Варјаш
26. Николић Јована Димитрије, 1894, трг. помоћник,
Станчево

27. Новић Ђуре Ђура, 1891, ратар, Чанад
28. Огњанов Саве Јоца, 1887, ратар, Српски Св. Мартон
29. Павловић Живка Илија, 1877, ратар, Пожежена
30. Пасуљски Обрада Драгутин, 1893, ратар, Српски Св. Мартон
31. Плавшић Лазе Макса, 1883, ратар, Чаково
32. Ристин Живе Ђорђе, 1892, ратар, Станчево
33. Ружић Живе Петар, 1886, ратар, Луговет
34. Србу Петра Коста, 1876, ратар, Темишвар
35. Сујић Тодора Јоца, 1882, ратар, Краљевац¹⁵⁴

**СРПСКИ ДОБРОВОЉЦИ
ИЗ РУМУНСКОГ ДЕЛА БАНАТА
ПОГИНУЛИ У БОРБАМА У ДОБРУЦИ 1916. ГОДИНЕ**

1. Тодоров Радојко, Ченеј, 3.10.1916, Амзача, 1. пук
2. Сабљић Мита, Српски Св. Петар, 19.9.1916, Кокарца, 1. пук
3. Бакин Јефта, Српски Св. Мартон, 3.10.1916, Амзача, 2. пук
4. Нешић Милан, Љупкова, 18.9.1916, Кокарца, 2. пук
5. Мали Цвета, Саравола, Рени 1916, 3. пук¹⁵⁵

**СРПСКИ ДОБРОВОЉЦИ ИЗ РУМУНИЈЕ
НАДЕЉЕНИ ЗЕМЉОМ У БАНАТУ
(стање 14. јануара 1940. године)**

1. Аврамов Срејка Видосав, Немет, Војвода Степа
2. Аничин Стевана Мита, Варјаш, Војвода Бојовић
3. Арсић Равосија Васа, Немет, Руско Село
4. Батањац Лазе насл., Српски Св. Петар, Војвода Степа

¹⁵⁴ И. Петровић, *Верници отаџбине*, Нови Сад 2000.

¹⁵⁵ В. Максимовић, *Споменица Прве српске добровољачке дивизије*, Београд 1926.

5. Бачван Мите Арса, Ченеј, Војвода Бојовић
6. Беланцан Дамјана Милош, Велики Св. Миклуш, Српски Итебеј
7. Богићевић М. Младен, Соколовац, Вршац
8. Видицки Леонтија Исидор, Темишвар, Алибунар
9. Гојковић Ђуре Иван, Ченеј, Банатско Карађорђево
10. Грбић Миливоја Цветко, Чанад, Банатско Аранђелово
11. Драгић Милана Миша, Саравола, Плочица
12. Ђаковић Аксентија Мирко, Чанад, Војвода Бојовић
13. Ђулвезан Живе Светозар, Ченеј, Руско Село
14. Ердџан Милана Милан, Варјаш, Војвода Бојовић
15. Јергованов Васе Светислав, Немет, Руско Село
16. Маринкин Младена Златоје, Мали Бечкерек, Руско Село
17. Матић Живе Филип, Иванда, Петровград
18. Митрић Петра Тоша, Фенлак, Руско Село
19. Мићин Ђурице Рада, Саравола, Александрово
20. Мишић Мише Влајко, Српски Св. Петар, Војвода Бојовић
21. Мишић Мише Рада, Српски Св. Петар, Војвода Бојовић
22. Мишковић Тоше Лаза, Варјаш, Војвода Степа
23. Мојић Драгутина Милорад, Немет, Петровград
24. Огњановић Саве Јоца, Српски Св. Мартон, Михаилово
25. Павловић Живе Ђурица, Ченеј, Руско Село
26. Пајтић Саве Љубомир, Велики Св. Миклуш, Руско Село
27. Палинкаш Велимира Аксентије, Српски Св. Петар, Мокрин
28. Пантић Јове Огњен насл., Кеча, Војвода Бојовић
29. Пасуљски Обрада Драгутин, Српски Св. Мартон, Банатско Карађорђево – Српски Итебеј
30. Пејанов Јована Аркадије, Српски Св. Мартон, Банатско Карађорђево – Српски Итебеј

31. Петров Раде уд. Кристина, Војвода Бојовић
32. Продија Јована Никола, Богата, Томашевац
33. Сореско Јована Драгослав, Црепаја
34. Секулић Николе Милош, Златица, Вршац
35. Стојанов Живе Љубомир насл., Српски Св. Мартон, Бегејски Св. Ђурађ
36. Стојић Јоце Стеван, Војвода Степа
37. Сујић Тодора Јоца, Краљевац, Војвода Степа
38. Фружић Димитрија Владислав, Чаково, Петровград¹⁵⁶

**ОПТАНТИ ЧЕТВРТЕ АГРАРНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ
У НОВОЈ ЦРЊИ
(стање 1. маја 1926. године)**

1. Тодор Товладинац
2. Недељко Рајковић
3. Славко Марић
4. Ђура Марић
5. Јаша Мишић
6. Наум Стојшић
7. Душан Јовановић
8. Лазар Стојић
9. Јован Балић
10. Васа Мартинов
11. Цветко Удовић
12. Живко Латинкин
13. Милан Ђулинац
14. Бранко Страјинов
15. Милан Васић
16. Драга Илин
17. Милић Крижан
18. Даница Јањатов
19. Емилија Владисављев

¹⁵⁶ АВ, Ф. 99, Именични регистар аграрних интресената.

20. Илија Попов
21. Светозар Ристић
22. Рада Ракин
23. Сава Србован
24. Лента Радић
25. Миливој Ђулинац
26. Милан Гавриловић
27. Тодор Траилов
28. Сава Јовичин
29. Валеријан Чика
30. Павле Глођајић
31. Рада Павлов
32. Бура Рајшић
33. Миша Живков
34. Жива Гавриловић
35. Сима Мартинов
36. Богољуб Глоговчан
37. Милан Гарчев
38. Александар Свиленгаћин
39. Деспот Станковић
40. Лаза Гајин
41. Миливој Ђурин
42. Стеван Раданов
43. Тоша Маринкин
44. Милан Кукуљ
45. Милан Чурушкин
46. Милан Милосављевић
47. Даја Оларов
48. Жарко Гојковић
49. Љубомир Болонсан
50. Бошко Савић
51. Никола Товладинац
52. Милутин Јаношев
53. Рајко Товладинац
54. Стеван Мартинов

55. Вукосава Јовановић

56. Јосиф Кресић

57. Пера Мићин

58. Обрад Радулов¹⁵⁷

СРБИ ИЗ РУМУНИЈЕ
НАСЕЉЕНИ У КОЛОНИЈИ ВОЈВОДА БОЈОВИЋ

Добровољци

1. Аничин Мита, Варјаш
2. Бачван Арса, Ченеј
3. Баковић Мирко, Чанад
4. Ердељан Милан, Варјаш
5. Кукуљ Милан, Ченеј
6. Лазаревић Рада, Варјаш
7. Мишић Влајко, Српски Св. Петар
9. Мишић Рада, Српски Св. Петар
9. Мишковић Аркадије, Прекај
10. Пантић Огњен, Кеча
11. Петров Раде насл., Темишвар¹⁵⁸

Оптанти

1. Васић Милан
2. Гаврилов Вељко
3. Гајин Лаза
4. Ђулинац Милан, Српски Св. Петар
5. Ђулинац Миливоје, Српски Св. Петар
6. Ђурин Миливој
7. Миша Живков
8. Јовановић Душан
9. Латинкин Живко
10. Мартинов Васа

¹⁵⁷ АВ, ф.119, к. 58.

¹⁵⁸ ИАЗ, Ф. 99, Именични регистар арарних интресената.

11. Савић Бошко, Српски Св. Мартон
12. Стојшин Гена
13. Чурушкин Милан, Ченеј
14. Чурушкин Иса, Ченеј¹⁵⁹

**СРБИ ИЗ РУМУНИЈЕ НАСЕЉЕНИ У КОЛОНИЈИ
ВОЈВОДА СТЕПА**

Добровољци

1. Аврамов Срејка Видосав, Немет
2. Батањац Лазе насл., Ср. Свети Петар
3. Мићин Ђурице Рада, Саравола
4. Мишковић Тоше Лаза, Варјаш
5. Стојић Јоце Стеван¹⁶⁰

Оптанти

1. Аврамов Јефта, Немет
2. Бачвански Миша, Саравола
3. Јовановић Вукосава, Ченеј
4. Глоговчан Богољуб
5. Глођајић Павле
6. Марић Славко, Варјаш
7. Мишић Јаша, Варјаш
8. Павлов Рада, Ченеј
9. Радулов Обрад, Ченеј
10. Рајшић Ђорђе
11. Стојић Лаза
12. Станковић Деспот, Ченеј
13. Стојков Рада, Варјаш
14. Товладинац Тодор
15. Чутура Милош, Кеча
16. Шпириданов Душан, Жомбољ¹⁶¹

¹⁵⁹ АВ, 119, к. 56.

¹⁶⁰ ИАЗ, ф. 99, Именични регистар аграрних интресената.

**СРБИ ИЗ РУМУНИЈЕ НАСЕЉЕНИ
У КОЛОНИЈИ БАНАТСКО КАРАЂОРЂЕВО**

1. Богданов Васа, Ченеј
2. Вечерковић Милорад
3. Гојков Жарко, Ченеј
4. Гомилин Ти́ра, Српски Св. Мартон
5. Максић Пера, Српски Св. Мартон
6. Мартинов Вељко, Српски Св. Мартон
7. Мишковић Милан, Ченеј
8. Нинков Радивој, Ченеј
9. Пасуљевић Јоца, Српски Св. Мартон
10. Радулов Милорад, Ченеј
11. Свиленгаћин Александар, Српски Св. Мартон¹⁶²

**СРБИ ИЗ РУМУНИЈЕ
НАСЕЉЕНИ У РУСКОМ СЕЛУ**

Добровољци

1. Арсић Васа, Немет
2. Булвезан Светозар, Ченеј
3. Јерговановић Светислав, Немет
4. Маринкин Златоје, Мали Бечкерек
5. Пајтић Љубомир, Велики Св. Миклуш

Оптант

1. Милосављевић Милан, Ченеј¹⁶³

¹⁶¹ ИАЗ, ф.99 Именични регистар аграрних интресената

¹⁶² М. Мицић, *Искушење – живети у колонији*, 216.

¹⁶³ М. Мицић, *Једна колонија у Банату – формирање рускоселске колоније 1920-1941*, 283-291.

**СРБИ ИЗ РУМУНИЈЕ
НАСЕЉЕНИ У КОЛОНИЈИ ГОРЊА МУЖЉА**

1. Жарков Јоца, Ченеј
2. Иван Ненадов, Ченеј
3. Ђока Ненадов, Ченеј
4. Павловић Спасоје, Ченеј,
5. Павловић Среја, Ченеј
6. Стефановић Бога, Ченеј¹⁶⁴

ДБСР

www.dbsr.ro

¹⁶⁴ АВ, ф. 99, к. Горња Мужља.

ИЗВОРИ

Архив Југославије, Београд

*Министарство унутрашњих дела Краљевине Југославије,
Фонд делегације Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на
Конференцији мира у Паризу*

Архив Војводине, Нови Сад

*Торонталско–тамишка жупанија (1918–1927)
Савез аграрних заједница за Банат (1923–1952)
Просветно одељење Дунавске бановине (1929–1941)
Пољопривредно одељење Дунавске бановине (1929–1941)
Управно одељење Дунавске бановине (1929–1941)
Барањска жупанија (1919–1923)
Комисија за ликвидацију аграрне реформе Вуковар (1919–
1941)*

Историјски архив Зрењанин

*Комисија за ликвидацију аграрне реформе Петровград (1923–
1952)
Среско начелство Јаша Томић (1924–1941)*

Архив Месне канцеларије Руско Село

Књига рођених 1922–1940.

Архив Месне канцеларије Српска Црња

Матична књига рођених Немачка Црња 1921–1941.

Архив Месне канцеларије Честерег

Књига рођених 1921–1941.

Архив Основне школе „Ђура Јакшић“ Српска Црња

Главна уписница 1921–1924.

Архив ОШ „4 октобар“ Војвода Степа

Опита преписка 1927–1941

Парохијски летописи

Летопис Српске православне црквене општине Српска Црња
Летопис Српске православне црквене општине Ченеј

Штампа

Банатски гласник
Југословеснки дневник
Политика

Изворни текстови савременика

Максимовић, *Споменица Прве српске добровољачке дивизије*,
Београд 1926.
П. Пекић, *Повијест ослобођења Војводине*, Суботица 1939.
Споменица ослобођења Војводине 1918 године, Нови Сад
1929.

Сведочења

Сведочење Илије Мићина
Сведочење Остоје Мицића
Сведочење Спасоја Граховца

ЛИТЕРАТУРА

Р. Анђелковић, *Бата-Путниково*, Београд 2004.
Љ. Будаћ, *Међа*, Житиште 2008.
И. Војводић, *Руско Село у миру и рату*, Нови Сад 1969
Н. Гаћеша, *Аграрна реформа и колонизација у Банату 1918–*
1941, Нови Сад 1972.
Група аутора, *Српски Итебеј, казивања и записи*, Српски Итебеј
1998.
Б. Кризман, *Питање границе Војводине на Париској мировној*
конференцији 1919 године, „Зборник за друштвене науке“,
бр. 24, Нови Сад 1959.
М. Мендрагић, *Банатско Аранђелово*, Банатско Аранђелово
2002.
А. Митровић, *Време нетрпеливих*, Београд 1974.

- А. Митровић, *Разграничење Југославије са Мађарском и Румунијом 1919–1920*, Нови Сад 1975.
- М. Мицић, *Искушење – живети у колонији*, Банатско Карађорђево 2008.
- М. Мицић, *Развитак нових насеља у Банату (1920–1941)*, Нови Сад 2013.
- М. Мицић, *Једна колонија у Банату – формирање рускоселске колоније (1920–1941)*, у: *Руско Село – прилози за монографију насеља*, Руско Село 2012.
- М. Мицић, *Прве деценије трајања*, Зрењанин 1997.
- М. Мицић, *Српски добровољци у насељу Војвода Бојовић*, Српска Црња 2000.
- М. Мицић, *Српски оптанти из Ченеја у југословенском Банату*, „Attendite“ бр. 5, Кикинда 2008.
- М. Мицић, *Трагање за егзистенцијом*, Банатско Карађорђево 2015.
- Д. Николић, *Срби у Банату у прошлости и садашњости*, Нови Сад 1941.
- И. Петровић, *Верници отаџбине*, Нови Сад 2000.
- Г. Попи, *Румуни у југословенском Банату између два светска рата*, Нови Сад 1976.
- М. Рајков, *Тродневна народна побуна у Ченеју*, „Рад војвођанских музеја“, бр.26, Нови Сад 1979.
- М. Срданов, *Неколико података о провођењу аграрне реформе у селима Војводине, Славоније и Хрватске после Првог светског рата*, „Задружни архив“, бр. 7, Нови Сад 1959.
- Д. Теодосић, *Југославија, Румунија и Банат 1918–1919*, Београд 2010 (необјављен рукопис)
- М. Цветић, *Хроника Александрова I*, Зрењанин 1998.
- Љ. Церовић, *Срби у Румунији*, Темишвар 2000.
- Љ. Шијачки, *Привреда Баната између два светска рата*, Нови Сад 1987.
- Б. Шимуновић Бешлин, *Просветна политика у Дунавској бановини (1929–1941)*, Нови Сад 2007.

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Милан Мицић је рођен 1961. године у Зрењанину. Доктор је историјских наука. Аутор је двадесет и осам књига из историографије, историјске есејистике, документарне прозе, кратке прозе и поезије. Као историчару, основне историографске теме су му: српски добровољачки покрет у Првом светском рату и колонизација Војводине између два светска рата.

Аутор је студија:

Српско добровољачко питање у Великом рату 1914–1918, Београд – Ново Милошево 2014.

Незапамћена битка, Ново Милошево 2016.

Развитак нових насеља у Банату 1920–1941, Нови Сад 2013.

Школство у новим насељима Баната (1920–1941), Ново Милошево 2013.

такође и више студија и чланака о формирању и колонизацији појединих насеља у Војводини између два светска рата.

Живи у Новом Саду.

САДРЖАЈ

Предговор.....	5
Формирање банатске границе.....	9
Банатска граница и процес колонизације Баната.....	17
Пресељење у Краљевину СХС.....	29
У банатским колонијама.....	53
Закључак.....	63
Прилози.....	71
Извори.....	80
Литература.....	81
Белешка о писцу.....	83

www.dbsr.ro